Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 72 (9447) | Среда март 27, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 коп.

Л. И. Брежнев болгаш А. А. Громыконуң Г. Киссинджер-биле беседазы

Март 25-те Кремльге СЭКП ТК-ныҥ Чиҥгине секретары Л. И. Брежнев биле СЭКП ТК-ныҥ Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниҥ даштыкы херектер министри А. А. Громыконуҥ АКШ-тыҥ күрүне секретары. Президентиниҥ национал айыыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер-биле беседалары болган.

Ажыл-херекчи, тодаргай байдалга боолу эрткен беседалар үезинде АКШ-тыҥ Президентизи Р. Никсоннуҥ Совет Эвилелинге кээр деп турарынга холбаштыр советамерик харылзааларының байдалын болгаш перспективаларын дончузу-биле чугаалажып көргеш. Ылаҥгыя стратегтиг чепсекти улам кызыгаарлаар дугайында айтырыгларны база чугаалажып көргеш. Ол ышкаш Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың ажылынга холбаштыр санал-онал солчуушкуну база болган.

Беседаларга киришкеннер: совет таладан — ССРЭ-ниҥ АКШ-та элчизи А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ныҥ Чиҥгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниҥ ДХМ-ниҥ коллегия кежигүнү Г. М. Корниенко; америк таладан — АКШ-тыҥ ССРЭ-де элчизи У. Стессел, күрүне департаментизиниҥ харыысалгалыг ажылдакчылары Х. Сонненфельдт, А. Хартман, У. Хайлэнд олар киришкен.

(СЭТА).

Л. И. Брежнев Японияның үлетпүр өлүктериниң төлээлекчилегин хүлээп алган

СЭКП ТК-ныҥ Чиҥгине секретары Л. И. Брежнев март 25-те экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле Японсовет комитеттиҥ удуртукчуларын — Японияның экономиктиг организациялар федерациязының (Кэйданрен) президентизи К. Уэмураны, Японияның Садыг-үлетпүр палатазының президентизи С. Нагаюну, Кэйданрэниҥ директорунуҥ улуг эргелекчизи Р. Котоону хүлээп алган.

Ажыл-херекчи, боттуг беседаның үезинде ССРЭ биле Японияның аразында садыг-экономиктиг харылзаалардың, ийи чурттуҥ аразында садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы улам калбартырының япон үлетпүр бодуктериниҥ болгаш совет организацияларының ролюнуҥ айтырыгларын чугаалажып көргеш.

ССРЭ-ниҥ даштыкы садыг министриниҥ бирги оралакчызы И. Ф. Семичастнов беседага киришкен.

Норвегияның Премьер-Министри чаныып чорупкан

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Совет чазактың чалаанын ёзугаар бистиҥ чуртка аян-чорук кылып келген Норвегияның Премьер-Министри Трюгве Браттели март 25-те Ленинградтан Тоорэн чуртунче чаныып чорупкан.

Норвегияның, ССРЭ-ниҥ болгаш РСФСР-ниҥ күрүне туктары-биле шимээн аэропорттан норвег чазактың баштының ССРЭ-ниҥ далай флодунуҥ министри Т. Б. Гуженко, ССРЭ-ниҥ ДХМ-ниҥ чиҥгине секретары Ю. Н. Черняков, ССРЭ-ниҥ Норвегияда элчизи С. К. Романовский, Ленсовет күүскомунуҥ даргазы В. И. Казаков, албанныҥ өске-даа кижилери, хоорайның ажылчы чоннарының төлээлекчилери үдээн.

Норвегияның ССРЭ-де элчизи Ф. Якобсен үдээннериниҥ аразынга база турган.

Трюгве Браттели-биле кады оон Совет Эвилелинге аян-чорууннга үдеп чораан албан кижилери база чорупканнар.

(СЭТА).

Ангара чоогунуҥ кур-чержилериниҥ чыыжы

ИРКУТСК. (СЭТА-ныҥ корр.). Март 25-те, аңаа кур черии шиҥгээдип эгелээнден бээр 20 чыл болганынга тураскаатган байырлыг хурал болган.

Ийи он чыл дургузунда область 626,4 муҥ гектар кур болгаш курукган черии аңдарганын оон киржикчилери демдеглээн. Оон ачызында тарылга шөлүнүҥ тургузуун үндезини-биле чаартып, кызыл-тастың, картофельдин, ногааларның болгаш мал чеми культураларның шөлдерин дыка калбартыр аргалыг болган. Ол чылдар дургузунда тарааның ниити ажаан алыышкыны бүдүн-чартык миллион тоннаа чедир өскен болгаш ону садары барык ийи катап көвүдээн.

Ангара чоок-кавызының үлетпүрүг черлериниҥ шалыпкын хөгжүлдези, чаа-чаа хоорайларның болгаш ажылчыннар суурларының тывылганы, Ангараның суг күжү-биле ажылдаар электри станцияларының суг алыр девискээрлеринге кирген эрги тарылга шөлдериниҥ орнунга тарыыры эртежок чугула апарган черлерни диилеп, тывар чорук кур черии моон-даа соңгаар улам немештир ажыглалга киирип, аңдарарын негеп турар. Ындыг ажылды Иркутск области калбаа-биле чорудуп турар. Чүгле бо чылын безин Ангара чоок-кавызынга 41 муҥ гектар, оон иштинде — Усть-Илим ГЭС-тиҥ тудуунуҥ девискээринге 5 муҥ гектар чаа черлерни аңдарып, ажыглалга киирген турар ужуралыг. Беш чылдың төнүүзүнге чедир тайга-сын эдээнин 240 муҥ гектар шөлүн аңдарып, ажыглалга киирер.

СОҢГУЛДАГА УТКУШТУР

Күрүне эрге-чагыргазының дээди органы — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниҥ Дээди Совединге эрткеннинг соңгулданы 1974 чылдың июнь 16-да эрттирер дугайында ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуҥ Чарлыын «Правдага» парлаан. Социалистиг демократияны чайгылыш чок хөгжүдеринге болгаш ханыладырынга чаа үеде болур, массаларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин улам ыңай көдүреринге бараан болур, Совет күрүнени быжыглаарынга идиг болур соңгулда кампаниязы эгелээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының Советтеринге соңгулдалар биске ниити патриоттуг хейзөт киришкининиҥ байдалынга кезээде эртип келген. Бодунуҥ чуртунуҥ долу эргелиг эолери, совет кижилер — ажылчын аңы, колхозчу тараачыннар, интеллигенция, коммунистер болгаш партия кежигүннери эвестер, бүгү акы-дуйна республикаларының, бүгү нацияларның болгаш биче-буурай улустарының төлээлекчилери — пайыралдыг чаңгыс аай ог-бүле болуп алган, ленинчи партияның удуртулгазы-биле коммунизм тургузуушкунуҥ улуг херээн боттандырып турар. Коммунистиг партияның политиказын бүгү улустуҥ деткип турарының чаа күчүлүг хереги болуп артар амгы соңгулда кампаниязынче олар база-ла чаңгыс эптиг сырый каттыжыышкын-биле кирип турар.

Ам болур соңгулданың кол онзагай чүүлү чүл дизе, бистиҥ ниитилевистиҥ экономика, социал база сагыш-сеткил хөгжүлдезиниҥ кайгамчык улуг программазын айыткан СЭКП-ниҥ төөгүлүг XXIV съездизиниҥ соонда ССРЭ-ниҥ Дээди Совединге бирги соңгулда болуп турары-дыр. Совет улус съездиниҥ шиитпирлерин күүсеттиишаан, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунупга, ажылчы чоннарның чаагай чоруун бедидеринге улуг чедишкиннерни чедип алган, ол дугайын тоску беш чылдың эрткен үезиниҥ түүнелдери бүзүрелдин-биле херечилеп турар. Ол чедишкиннер чурттуҥ бүдүрүкчү күштериниҥ улам ыңайгы күчүлүг көдүрлүүшкүнүнүҥ, социалистиг демократияның бүгү талалыг чечектелиишкининиҥ, ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга болгаш күрүнениҥ ажыл-херектерин эргелеп-башкарарынга ажылчы чоннарның чогаадыкчы калбак киржилгезиниҥ идегелдиг баазазын тургускан.

В. И. Ленин Советтерни бүгүдеге ажык, бүгү-ле чүвени массага көзүлдүр кылыр, массаларга чедингир, массалардан дорт үнер эрге-чагыргазы, улусчу массаларның болгаш оон күзел-соруунуҥ дорт, шуут хамааржыр органы кылдыр көрүп чораан. Бистиҥ чуртувуска сайзырааган социалистиг ниитилелди тургусканы-биле Советтериҥ ролю хөй катап өскен, а оларның ажылчы чоннар-биле харызаазы улам быжыккан. Бүгү улустуҥ эрге-чагыргы органнары болуп турар Советтериҥ долу эргелериҥ калбәртыр талазы-биле алдаан улуг хемчегларни сөолгу чылдарда партия боттандырган. Бо хемчеглер күрүне системазының бүгү звеноларынга — көдээ болгаш суур Советтериниҥ ССРЭ-ниҥ Дээди Совединге чедир хамааржыр. Эш Л. И. Брежневтиҥ инициативазын ёзугаар бүдүн чартык чыл бурунгаар хүлээп алган, Советтериҥ бүгү ажылдарын сайзыраңгайжыдарынга хамааржыр, депутаттарның эрге-хүлээлгелериниҥ дугайында Хоойлу улуг ужур-дузалыг болуп турар. Амгы соңгулдага белеткел бо бүгү талалыг ажылдарның чаа бүгү-улусчу көрүлдези, ону улам ыңай экижидериниҥ оруу болур.

Советтер боттарының эрге-хүлээлгезин ам-даа долу боттандырар, экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге, чоннуҥ чаагай чоруун көдүреринге боттуг салдарны чедирер, чоннуҥ социал-амыдырал хандырылгазының, хөй-ниитиниҥ корум-чурумун быжыглаарының айтырыгларыбиле күзеннишкиннинг ажылдаар ужурлуг деп СЭКП-ниҥ XXIV съездизи демдеглээн. Депутаттарның авторитедин болгаш идепкейин, оларның соңгукчулар мурнунга харыысалгазын бедидер херек. Соңгулда кампаниязының үезинде съездиниҥ бо айтыышкыннары ажылчы чоннарның соңгулда мурнундагы хуралдарынга Советтериҥ ажыл-чорудулгазын чугаалажып турар үеде, соңгукчулар-биле ужуражып турар үеде, депутаттарга кандидаттарга чагыглар ажылдап кылыр үеде улуг кичээнгейниҥ төвүнге турарынче партия органнары сагыш салыр хүлээлгелиг.

Соңгулдага белеткел — партия организация бүрүзүнге шыңгыы шылгалда, оон бышкан чоруунуҥ, органиткчы болгаш масса-политиктиг ажылды калбаа-биле, чүткүлүг чорудуп билириниҥ хыналдазы болур. Маңаа үүрмек чүве турбас ужурлуг: бүгү-ле ыуве — төлептиг кижилерни соңгулда комиссияларының составынга депшидериниҥ болгаш соңгулда мурнунуҥ агитациязын калбартырындан эгелээш, июнь 16-да бадылаашкынын бодунга байдалды хандырарынга чедир — бүгү чүве улуг ужур-дузалыг. Ындыг ажылдың дуржулгазын чер болганда чыын алган, ынчалза-даа эрткен үеде чедип алган үүлдер-биле кызыгаарлаттынын болбас: амыдырал чаа, улам бедик негелделерни салып турар. Ынчангаш партия комитеттери соңгулда кампаниязының планнарын тодарадып турган, коммунистерниҥ чогаадыкчы инициативаларын улам ыңай хөгжүдеринче, пропагандистерниҥ, агитаторларның болгаш политинформаторларның хүлээлериҥ быжыглаарынче, профсвилел, комсомол болгаш хөй-ниитиниҥ өске-даа организацияларының күзеннишкиннерни каттыштырарынче, парлалга, телевидение, радиога удуртулганы эксижидеринче кичээнгейин угландырары эргежок чугула. Соңгулда кампаниязының кол идей-политиктиг утказы болза партияның иштикі болгаш даштыкы политиказын ханыы-биле пропагандаларыныҥ, СЭКП-ниҥ XXIV съездизиниҥ шиитпирлериниҥ боттанышкынында чедишкиннерни калбаа-биле көргүзери, беш чылдың эдээнгей соруулаларын, социалистиг тургузуушкунуҥ болгаш бистиҥ соңгулда системавыстың улуг артык күжүн тайылбырлаары болур.

Тургустуна берген чаңчылды ёзугаар совет кижилер бүгү улустуҥ байырлалы — ССРЭ-ниҥ Дээди Совединге соңгулда хүнүҥ күш-ажылчы төлептиг чедишкиннер-биле уткуурунче чүткүүр. Патриоттуг бо чүткүүлер беш чылдың дөрткү, тодарадыкчы чылының даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чаруштуг агымынга чаа күштү немээр. Кайда-ла соңгулда мурнунуҥ шалыпчы эдээнин киржикчилериниҥ чогаадыкчы энергиязын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш бүдүрүлгениҥ ажыктыын бедидеринче, оон шынар талазы-биле бүгү көргүзүүлерин эксижиде-ринче, курлавырларны улам долу ажыглаарынче, организаетыг чорукту болгаш сагыага-чурумну СЭКП ТК-ныҥ декабрь Пленумунуҥ айтыышкынынарынга дүүштүр быжыглаарынче угландырып турар болдур, ында шын кылып турары ол болур.

ССРЭ-ниҥ Дээди Совединге соңгулдага калбарып турар белеткел, оларны эрттирери дээрге бистиҥ демократиявыстың, бистиҥ совет амыдыралывыстың овур-хевириниҥ ёзугулуг тиилелгени болур. «Социалистиг демократияның утказын болгаш шыпарын чуртту эргелеп-башкарарынга, ниитилел хөрээнге массаларның улам калбак киржилгезинден көрүп турар бис. Ниитилелдиҥ политиктиг бүгү системазы, ажылчы чоннарның доктаамал өзүп турар инициативазы бисте коммунизм тургузуушкунуҥ хөрээнге бараан болуп турар» деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниҥ XXIV съездизиниге чугаалаан.

Төрээн партиязын, оон ленинчи Төп Комитедин долгандыр сырый каттышкан совет улус ам болур соңгулдада коммунистиг тургузуушкунуҥ оруу-биле идегелдиг бурунгаарлаарына боттарының туруштуун чаңгыс үн-биле илергейлээрлер.

(МАРТ 25-ТЕ «ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ.)

СЭКП Тыва обкомунуҥ X пленумунуҥ шиитпирин амыдыралга боттандырар дээш, онгу классты доскаш, 200 ажыг аныяктар хой ажылынче чорууру-биле патриотчу эгелээшкинни үндүрген.

Республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга барып, хой ажылын улам ыңай хөгжүдеринге боттарының үлүг-хуузун киирерин күүзүн бо школачылар март 25-те «Шын» солун редакциязының аалчылары болганнар. Олар онгу классты доскаш, ВЛКСМ Тыва обкомунуҥ аныяктарга кыйгырыын ёзугаар партияның болгаш чазактың өндүр даалгазын күүседип киириптеринге беленин редакцияның ажылдакчылары-биле ужуражылгазынга иле-реткеннер. Хойжуларның ажыл-ижиниҥ, амыдырал-чурттал газының болгаш улуг соруулгаларның дугайында журналистер биле келир үениҥ хойжуларының аразынга болган чугаа солун болгаш ажыктыг эрткен.

ЧУРУКТА: (оң талазындан, турар) Каа-Хем райондан Таня УВАҢГҮР, Улуг-Хем райондан Ира ДАМДЫҢ, Каа-Хем райондан Галя ЛОПСАҢ, Мөңгүн-Тайга райондан Даниил ЧЫМБА, (оң талазындан, олурар) Таңды райондан Мария ОЮН, Барыын-Хемчик райондан Лидия СААЯ, Чеөн-Хемчик райондан Надя ТҮЛҮШ, Эрзин райондан Тамара МААЖЫЙ олар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Часка белеткел

ТАРЫЛГАНЫҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

СЭКП ТК-ныҥ партияга, совет улуска Кыйгырыы-биле, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының 1974 чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ныҥ, ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ, ВЦСПС-тиҥ болгаш ВЛКСМ ТК-ныҥ доктаалы-биле танышкаш, аңаа улам сорук кирген Чөөн-Хемчик районнуҥ тараажылары дөрткү, тодарадыкчы чылда улам бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааш, көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн өстүрер деп социалистиг хүлээлгени алганнар. Чаагай дүжүттү өстүрүп алыры техникаңы бүдүрүкчүлүг ажылаарындан хамааржыр. Бо талазы-биле Казахстаның, Белоруссияның болгаш Ростов областының механизаторларының эгелээшкинни районнуҥ колхозтарынга болгаш совхозтарынга изиг-биле деткээн.

Тараа шөлдериндe хар эрин эгелээн. Часкы тарылгага белеткелди улам шапкынчыдып, катап-катап хынаттынары хүннүҥ эң чугула айтырыы апарган. Көдээ ажыл-агый культураларын район бо чылын 45.800 гектарга, оон иштинде тараа культураларын 32.350 гектарга тарыыр. Кол тараа культуразы кызыл-тас 17.749 гектар шөлдү эелээр. Тараа культураларының гектар бүрүзүнден 10,2 центнер дүжүттү алырын социалистиг хүлээлгеде айыткан. 1973 чылда 22.178 га черии чайын болгаш күзүн аңдарып белеткээн.

Районнуҥ ажыл-агыйларының тараажылары хереглеттинзе чогуур тараа культураларының үрезинин 100 хуу (6244 тоннаны) арыглап алган, чажарының чогуур кондициязынга чедирген үрезинин 96,7 хуу болуп турар. «Искра» колхозтуҥ арыглап алганы бирги, ийиги класстың үрезини шуут белен. «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтарның чажар кондициязынга чедирген үрезининиҥ 78—81 хуузу бирги болгаш ийиги класстыы. «Сүт-Хөл» совхозта чажарының негелдезинге чедир арыглаан үрезининиҥ 220 тонназы бирги класстыы. Үстүнде ажыл-агыйларның удуртукчулары, агровомнары часкы тарылгага бедик шынарлыг үрезинни белеткээр дээш улуг күзеннишкинни үндүрген. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйларда үрезин арыглаашкыны ам-даа доозулбаан. Аңаа «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр» совхозтар хамааржыр.

Районнуҥ ажыл-агыйларынга картофель тарылгазын чорударынга 420 тонна үрезин хереглеттинин турар. «Сүт-Хөл» биле «Алдан-Маадыр» совхозтар картофель үрезинин-биле бүрүн хандыртынган. Арткан ажыл-агыйлар картофель үрезинин тыптынып албаан. Оларның удуртукчулары, агрономнары Чадаана хоорайның чуурттакчыларындан картофель үрезинин тараа-биле орнап алырынга ынаныр турар. Амдыгаатан картофель үрезини дээш ходелбес болза, ырак-узак черлерже чоруп, улуг өртектиг үрезин сөөртүр ужурга таваржып болур.

Бо чылын ажыл-агыйлар 4673 га кукуруза тарыыр, аңаа хереглээр 109 тонна үрезинни ажыл-агыйларга хуваган. Мал чеми хой чылдың сиргинни 2396 гектарга тарыыр. Аңаа хереглеттинер 12 тонна люцерна үрезини бар. Арткаными тыптынарының хемчеглерни алдынып турар.

«Искра» колхоз, «Тыва», «Сүт-Хөл» совхозтар тракторларны, кожуг херекселдерни септеп дооскаш беленниҥ шугумунда тургускан. Ындыг болза-даа чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары «тарылга эгелээри элек, үе ам-даа бар» дээр хөөп-биле септелге темпизин шалыпкынчытпайн турар. Ооң хараазы-биле районда ам-даа 60 ажыг трактор, 40 ажыг андазын, 30 сеялка белен эвес. «Октябрь 30 чылы» колхоз, «Большевик», «Алдан-Маадыр» совхозтар тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын септеп белеткээр талазы-биле хожудан турар. «Октябрь 30 чылы» колхозта 8 трактор, элээн хөй чажылда агрегаттары, андазыннар белен эвес. «Большевик» совхозта 12 тракторну, 4 сеялканы септээри негеттинин турар.

Колхозтар болгаш совхозтар кукуруза база ногаа шөлүнге 37830 тонна органиктиг чемнишчидилгени тогер планныг. Ажыл-агыйлар-биле чаргаан керээ ёзугаар «Сельхозтехника» салбырының механизаттынган отряды СЭКП-ниҥ XXII съездизи аттыг совхозтуҥ шөлдериҥе едек төгерин доскаш, ам «Чыраа-Бажы» совхозта барып ажылдай берген. Арткан ажыл-агыйларда органиктиг чемнишчидилге төгери кончуг оожум чоруп турар. Минералдыг чемнишчидилгелерни колхозтар, совхозтар садып алган, сөөртүп алырын үргүлчүлеп турар.

Хову турлагларын белеткээринче ажыл-агыйлар чаа-ла кирип эгелээн. «Сүт-Хөл» совхозтуҥ Кара-Чыраа салбырының (эргелекчизи Т. Төгүс) 2 хову турлаа белеп. Көску агитацияның хевирлерин беанн бодап кылган. Ол салбырда байдал ындыг турда, Кызыл-Тайга салбырының Инек-Даш хову турлаанда белен эвес үүлдер хөй. Аңаа турган чувар-бажыңны Ишкин салбырының эргелекчизи М. Адар-оол кыжын-на бустургаш, кыштагда аппарын туттуруп каан. Турлагга чувар-бажың тударын совхоз дирекциязы эш Адар-оолга даандырган болза-даа, ол ону күүсетпээн.

Хову турлагларын белеткээринче чамдык ажыл-агыйлар шуут кичээнгей салбайн турар. Чижээ, «Чыраа-Бажы» совхозтуҥ Улуг-Ховуда, Ленин аттыг колхозтуҥ Сесегеде, «Большевик» совхозтуҥ Ак-Кара-Сугда турлагларында ам-даа кылыр үүлдер хөй.

Районда алды үүс чыгыы механизатор ажылдан турар. Оларга үшкү класстың трактористи 149 кижи немежир. Ынчангаш часкы тарылга үезинде механизаторларның ийи эдлчег-биле ажылдаарын боттандырар арга бар. Үшкү класстың трактористериниҥ курстары колхозтарда, совхозтарда доостун турар. Механизатор мергежилин бедидип, бирги, ийиги классты чедип алыр дээш, ажыл-агыйларда 73 кижи өөренип турар.

«Механизаторларның бүгүнгүнгү өөредилгезин организа-стаар дугайында» СЭКП обкомунуҥ бюрозунуҥ, Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ доктаалын күүседири-биле районнуҥ ажыл-агыйлары 190 кижини, Чадаана хоорайда 60 кижини курстарга немей өөредип турар.

Белеткелде четпестерни час маанаас. Ынчангаш тодарадыкчы чылдың часкы тарылгазын кыска хуусаада агротехниканың бедик негелделеринге дүүштүр чорудар төлээде, четпестерни доп-дораан чайладыр апаар.

К. ЯЛАКОВ,

Чөөн-Хемчик райкүүскомнуҥ көдээ ажыл-агый эргелелиниҥ начальныгы.

Апрель 20—Коммунистиг субботник

Онаалда тодараттынган

Бүгү эвилелдиҥ коммунистиг субботнигин шалыпчы күш-ажылчы байдал-биле эрттирер дээш Бии-Хем районнуҥ «Сельхозтехника» салбырының коллективи белеткел ажылын эгелээн.

Субботниктиҥ штавын тургускан. Ажылдаар участок бүрүзүнде харыысалгалыг кижилерни быжыглаан. Кызыл субботникке 150 кижи киржир.

Ол хүн септекчилер МТЗ-50 деп тракторнуҥ капитал септелгезин, 2 шимчедикчини болгаш чорудулга солуур 2 кезекти септеп кылырлар. Ол ышкаш дерилге-херексел кадагалаар шөлдү база кылыр. Техниктиг хандырылга станциязы 7 автомашинаны аштап-арыглаап, хынап көөр.

Чолаачылар 20 муҥ тонна-километр чүүктү сөөртүрүн хүлээнгеннер. А 15 кижи чаагайжыдылгага ажылдаарлар. Ол хүн бүдүрген продукциядан 700 рубльди тоску беш чылдың фондузунче шилчидер.

И. ОЛДЫРЕВ.

Заводтуҥ чаңчылын ёзугаар

Красноярскиниҥ электровагон септээр заводу В. И. Ленинниҥ төрүттүүген хүнүндеи бээр 104 чылынга алдар кылдыр апрель 20-де коммунистиг субботникти эрттирер дугайында москвачыларның эгелээшкинин чаңгыс үн-биле деткээн. Ол бүдүрүлге черииниҥ комсомолчулары бир дугаарында ажылче аваа хүндеи бир шак эрте—эртенгиниҥ 7 шакта үнер. Олар дүштеки чапсарга чедир бир хүннүҥ онаалдазын күүсеткеш, оон соонда ийиги хүннүүн кылыр.

Бо чылын субботникче 270 ажылчыннар, күш-ажылдың 300 ажыг хоочуннары үнер болгаш 35 муҥ рубльдин продукциязын кылыр, бир кожар вагонну, ийи моторну, сес эш дугуйларны септээр.

(СЭТА-ныҥ корр.).

ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунда

НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОҢГУЛДА ОКРУГТАРЫ ТУРГУСТУНГАН

ССРЭ-ниҥ Конституциязының 35 дугаар үүлүнге болгаш «ССРЭ-ниҥ Дээди Совединге соңгулда дугайында Дүрүмүнүҥ» 25 база 26 үүлдериҥе үндезилээш, ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиуму 1974 чылдың март 25-те үндүрген Чарлыы-биле Национаалдар Совединге соңгулда талазы-биле 750 соңгулда округун тургускан, оон иштинде:

16. Красноярскиниҥ соңгулда округун (төвү — Красноярск хоорай) тургускан.

Красноярский край, Тыва АССР болгаш Якут АССР кылдыр округтар тургускан.

ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунда

НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОҢГУЛДА ОКРУГТАРЫН ТУРГУСКАНЫ

ССРЭ Конституциязының 35 үүлүнге болгаш «ССРЭ-ниҥ Дээди Совединге соңгулда дугайында Дүрүмүнүҥ» 26 үүлдериҥе үндезилээш, ССРЭ-ниҥ Президиуму 1974 чылдың март 25-теги Чарлыын ёзугаар Национаалдар Совединге соңгулда талазы-биле 750 соңгулда округтарын тургускан, оон иштинде:

ТЫВА АССР-ДЕН

646. Кызылдың чөөн талакы соңгулда округу (төвү—Кызыл хоорай).

Кызыл хоорайның чөөн талазы, Октябрьская кудумчуҥ деп эвес саныг талазындан өрү, «Үш-Белдир», «Чедер» курорттар болгаш Кызыл хоорай Совединге чагыгткан Шыныа көдээ Соведи.

647. Кызылдың барыын талакы соңгулда округу (төвү—Кызыл хоорай).

Кызыл хоорайның барыын талазы, Октябрьская кудумчуҥ деп саныг талазындан куду, Сукпак көдээ Соведи.

648. Бай-Тайганың соңгулда округу (төвү—Тээли суур).

Бай-Тайга болгаш Мөңгүн-Тайга районнар, Барыын-Хемчик районнуҥ Аксы-Барлык болгаш Хөвдерлеҥ көдээ Советтери.

649. Каа-Хемниҥ соңгулда округу (төвү—Сарыг-Сеп суур).

Каа-Хем болгаш Тожу районнар.

650. Кызыл-Мажалыктың соңгулда округу (төвү—Кызыл-Мажалык суур).

Ак-Довурак хоорай, Кызыл-Мажалык суур, Барыын-Хемчик районнуҥ Ак, Аянгаты, Шекпээр болгаш Эрги-Барлык көдээ Советтери.

651. Бии-Хемниҥ соңгулда округу (төвү—Туран хоорай).

Бии-Хем район, Кызыл хоорай Совединге чагыгткан Элегес-Аксы болгаш Черби көдээ Советтер, Улуг-Хем районнуҥ Баян-Кол көдээ Соведи.

652. Сүт-Хөлдүҥ соңгулда округу (төвү—Сүт-Хөл суур).

Чөөн-Хемчик районнуҥ Алдан-Маадыр, Бора-Тайга, Ишкин, Сүт-Хөл, Хөвдергей, Хорум-Даг, Чыргакы болгаш Шеми көдээ Советтери.

653. Таңдының соңгулда округу (төвү—Бай-Хаак суур).

Таңды район.

654. Тес-Хемниҥ соңгулда округу (төвү—Самагалдай суур).

Өвүр, Тес-Хем болгаш Эрзин районнар.

655. Чадааналың соңгулда округу (төвү—Чадаана хоорай).

Чадаана хоорай, Чөөн-Хемчик районнуҥ Баян-Тала, Ийме, Хайыракан, Чадаана көдээ Советтери, Улуг-Хем районнуҥ Ак-Туруг көдээ Соведи.

656. Шагаан-Арыгның соңгулда округу (төвү—Шагаан-Арыг хоорай).

Шагаан-Арыг хоорай, Улуг-Хем районнуҥ Арыг-Үзүү, Ийи-Тал, Көк-Чыраа, Кызыл-Даг, Торгалыг, Хөндерге, Чааты болгаш Чаа-Хөл көдээ Советтери.

ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ соңгулдаларынга уткуштур

СУРГААЛДАЛЫГ ХУРАЛ

Март 26-да Кызылга СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиуму ССРЭ-ниҥ Дээди Совединге бо чылдың июнь 16-да болур соңгулдаларны эрттиреринин организастыг хемчеглериниҥ талазы-биле сургаалдалыг хуралды эрттирген. Аңаа СЭКП Кызыл хооркомунуҥ болгаш райкомнарының организастыг килдистериниҥ эргелекчилери, райсоркүүскомнар секретарылары олурушкан.

Сургаалдалыг хуралдың киржикчилеринге Тыва АССР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуҥ Секретары С. Х. Красный ССРЭ-ниҥ Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Тыва АССР-ге ап чорудар организастыг хемчеглерни, оларны боттандырарының хуусааларын чугаалаан. Национаалдар Совединге соңгулда талазы-биле Тыва АССР-ниҥ соңгулда комиссиязын, Эвилелдиҥ Совединге болгаш Национаалдар Совединге соңгулда талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларын тургузарының, соңгулда участоктарын тургузуп, оларга чогуур дугаарларны тыпсырының, комиссияларга төлээлекчилерни депшидериниҥ, участоктарның соңгулда комиссияларын бадылаарының, соңгукчулар данзызын тургузуп, бүгү-ниитиге көскү кылдыр азарының болгаш өске-даа хемчеглер дугайын ол делгеренгейи-биле чугаалаан.

Соңгулда документилерин тургузарының дугайында Тыва АССР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуҥ оргкилдизиниҥ инструктору К. Д. Данзынноол, соңгулданы эрттиреринин талазы-биле ап чорудар өске-даа организастыг хемчеглериҥ дугайында СЭКП обкомунуҥ партийжи-организастыг ажылдар килдизиниҥ эргелекчизиниҥ оралакчызы А. А. Зайцева олар хуралга база дыныалыглар кылганнар.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ БҮРҮН АЖЫГЛААР

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бистиң республиканың совхозтарының ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының талазы-биле планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чамдык чогумчалыг түннелдерни чедип алган. Агаар-бойдустуң байдалы нарын-берге болуп турза-даа, дыка хөй совхозтар эрткен чылын багай эвес дүжүттү өстүрген. Ол чорук күрүнеге 50.638 тонна тарааны садарының база доктааттынган планы чедишкиниг күүседириниң аргазын совхозтар каттыжышкынынга берген.

Ыландыг Каа-Хем районнуң тараажылары дүжүт ажаан алышкынын организастыг эрттиргеш, Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун акша шанналы-биле кады чаалап алган. Ындыг шанналды совхозтар база алган. Ол болза «Бүрен», «Саян», «Кызыл тараачын», ССРӨ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар-дыр.

Чер ажылын хөгжүдеринге көргүзүүлер оон-даа эки боолу болур турган. Мында кол четпес чүве чүл дээрге, чер ажылының культуразының күдүзү. Бисте совхозтар аңгыс аңдарарының планын чылдың-на күүсетпейн турар. Чайын черни куруктуруп болбаазырадырын ажыл-агыйжы өзү-биле чорутпайн турар. Органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни эвээштү төп, дыка хөй шөлдерге сорттуг эвес, райончуттунмаан үрезиннерни чажып турар.

Беш чылдың тодарадыкчы чылында совхозтарның чер ажылдыглары эрткен чылдың түннелдерин шүүмүүлелчи өзү-биле анализтеп көрбүшаан, бар четпестерни чайладырының боттуг хемчеглерин ажылдан кылган. Бо чылын 130 мың гага колдуунда кызыл-тасты куруктурган болгаш күзүн аңдарып каан аңгыс черлерге чаштырар. Черниң хөрүзүнүң хат ап турар 12 совхоз хөрүзүнү хат алырынга удур ажыглаар машиналар-биле черни болбаазыраткан. Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидериниң база бир күрлавыры болур, черни дилиндектей чаштырарының системазын моон соңгаар-даа шиңгээдип алыр деп турар. Сорттуг болгаш райончуткан үрезиннерни бо чылын 170 мың гектарга чаштырар, азы эрткен чылдыындан 68 мың гектар хөй. Органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни төгериниң хемчээли база-ла көвүдээр.

Бо тодарадыкчы чылда каттыжышкынның совхозтары суггаттыг черлерден бедик дүжүттү алырынга улуг ынанышты салып турар. Оларда суггаттыг черлер 33 мың га. Оон иштинден 14 мың гага тараа культураларын тарыыр. Өл-шык сиирер болгаш өскүүшкүн суггарылгазын чорудары-биле суггатчыларның 250 звенозун тургузары бүү удур көрдүнген. Оон аңгыда, сугну чаштырып суггарар 49 агрегат ажылдаан турар. Каттыжышкынның совхозтарынга бот-орулга-чарылгалыг 17 звенону организастаар. Оларга эргежок чүгүла техниканы, суггарылга херектелдерин быжыглаар, кылыр ажылдың хемчээлиниң болгаш адыр дүжүттүүн талазы-биле онаалдаларны бээр, планныг онаалдаларны ажыр күүсеткени дээш суггатчыларга материалдыг база моральдыг идиг бээриниң хемчеглерин тодарадыр. «Алдан-Маадыр» совхозтуң суггатчы звенозунуң дүржүлгазын бот-орулга-чарылгалыг звеноларның ажылынга үндезин кылдыр ажыглаан турар.

«Бардык», «Тээли» болгаш өске-даа совхозтарның шөлдеринге ажылдап турган чамдык суггатчы звеноларның ажылында солун болгаш ажыктыг түүлдер база бар. Ону нептередири хүннүң айтырыы болуп турар.

Картофель болгаш погаа бүдүрер специализастаттынган тос ажыл-агыйны тургускан. Дүжүт алырының талазы-биле бүдүрүлгейиң тодаргай бот-орулга-чарылгалыг онаалдаларын оларга база-ла берген, эргежок чүгүла техниканы быжыглаан.

Амгы үеде каттыжышкынның совхозтары техниканы часкы хову ажылдарынга белеткен түрар. Техника септелгезиниң талазы-биле үлегер ап болур ажыл-агыйлар бисте бар. Оларга «Көк-Тей», ССРӨ-ниң 50 чылы аттыг, «Кызыл тараачын», «Саян» совхозтар хамааржыр. Ол черлерде техника септелгези эки организастаттынган. Ажылды инженер-техниктиг ажылдакчылар доктаамал хайгаарап, чарышты дээштиг организастап, мурнакчыларны шаңнап-мактап турар. Ынчалзажок ол чүгүла ажылды чамдык совхозтар болур-чогуурду-биле чорутпайн турар. Дыка хөй артык кезектериниң чогундан, күш-ажылды болгаш чарышты багай организастаанындан планныг онаалдалар күүсеттинмейн келген. Ыландыг техника септелгези «Кара-Хаак» совхозта оваа хожудап турар.

Эрткен чылын совхозтарның малчыннары-даа багай эвес ажылдаан. Олар эрткен чылын сүт садар планны 110 хуу боттандырган, а ол ышкаш эзт база дүк садарының доктааттынган планнары күүсеттине берген. Оон-биле чергелештир мыйыстыг бода малдың, хой, өшкүнүң баш саны элээн өскен, продуктулуу бедээн.

Сүт бүдүрерин көвүдедиринге тус-тус ажыл-агыйларның, фермаларның аразында организастаан социалистиг чарыш улуг рольду ойнаан. Чарыштың ындыг хевири, удурдедир төлөөлер солчур, ажылдың мурнакчы дүржүлгазын нептередир чорук чогумчалыг түннелдерни берип турарын амыдырал бадыткаан.

Эзт бүдүрүлгезинде бисте эм-даа улуг четпестер бар. Куску, кышкы база часкы үелерде малдың семирти азыралын кошкак организастаан, мал семиртириниг чайгы одарладыышкынны четпес ажыглап турар. Оон түннелинде күрүнеге садып турар малдың дириг дензизи куду. Моон соңгаар эзт бүдүрерин база ону күрүнеге садарын көвүдедир сорулга-биле совхозтар тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган болгаш боттандырып эгелээн. Бөдүүн болгаш концентраттыг чемнерни малга чиртириниг белеткээр 52 цех база кухня ажылдап турар. Ам семирти азыраарының 15 шөлүнде 6356 баш мыйыстыг бода малды, 3 мың хаванны, 5 мың хойну семирти азырап турар. Бо чылын совхозтарга 13200 баш малды семирти азыраар шөлдерни немей ажыглалга киирер. Оларның чамдыктарынга хары үүде элээн каш ажыл-агыйлар малын семирти азыраар апаар. Мыйыстыг бода малды семирти азыраарының ажыктыг дүржүлгазы элээн каш совхозтарда бар апарган. Бо талазы-биле «Сукпак» совхоз хөй түүлдерни кылган. Ол ажыл-агыйның дүржүлгазын каттыжышкынының совхозтарынга калбаа-биле нептередири баш удур планнаттынып турар.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлери-биле холбаштыр, хой ажылын улам ыңай хөгжүдериниң улуг сорулгалары бистиң мурнувуста салдынган. 1980 чылга чедир хойнуң бажын өстүрери, хой эллин, дүктү бүдүрери барык-ла ийи катап көвүдээр үжүрлүг. Ону боттандырары-биле совхозтарга бо чылын безин кайыынгадаа 2500 баш хой кирер 9 комплексти туткан турар.

Бо тодарадыкчы чылда каттыжышкынның совхозтары күрүнеге 15.150 тонна эзтти, 19.920 тонна сүттү, 1693 тонна дүктү садар үжүрлүг. Бо чиик эвес сорулга. Ынчалзажок ону боттандырарының болдунар аргалары бар. Ам хамык үжүр түдел дээрге, күжениишкинни улгаттырары, курлавырларны бүрүн ажыглаары болур.

И. ЛАВРИНЕНКО.

Совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкынының начальники.

Үлетпүр көдээ ажыл-агыйга

«1974 чылда часкы хову ажылларынга белеткел болгаш ону эртирер талазы-биле немей хемчеглер алыр дугайында» ССРӨ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга харыы кылдыр хөй-хөй үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажыл-ишчилери көдээге хуусаа бетинде продукция бүдүрүп бээр деп шиитпирлээн.

Ону СЭТА-ның кореспондентилери мынчалдыр дыңнаткан.

КАЛУГА. Калуганың автомотоэлектродериглер заводу продукциязын Казахстан биле Сибириниң кур черлеринге, Соңгу Кавказтың районнарынга, Украинага, Белоруссияга чорудуп берип турар.

Чурттуң көдээ механизаторлары часкы тарылгага уткуштур тракторларга, автомобильдерге ажыглаар артык кезектерни эрткен чылдың бо үеэниден барык 12 хуу ажыр алган.

БАКУ. Бо хүннерде Бакунуң далайжылары, далай өртээлдериниң ажыл-ишчилери болгаш демир-орукчулары «тарылга чүүктерин саат чок чорудуп бээр» кол чүткүлдүг ажылдап турар. Олар часкы тарылганың хамык чүүктерин соксаал чок дажыглап бээрин хандырып турар. Далай өртээлинге транспорт чаңгыс-даа шак дургузунда ажыл чок турбас.

Каспийде улуг ол далай өртээлиниң коллективи ийи чартык ай дургузунда пландан ажыр 60 ажыг мың тонна чүүктү сайгарып ажылдаан.

Часкы ажыл

КАЛУГА. Областың Сухинич, Жиздра болгаш Киров районнарының ажыл-агыйларында күзүн тараан көк-тараанның, кызыл-тастың хөй чылда үнер сигенперниң тарылга шөлдеринге массалыыбиле чемишчидилге чаштырып бээри калбарган. Ында ховуларның хары эрий берген.

ЭЛИСТА. Калмыкияга Городовиков районнуң «Пролетарская победа» колхозунуң механизаторлары ховуларже техниказын мурнап үндүргөн. Тараажылар хөрүзүннүң шыгын базыра берген.

Ол колхоз чер ажылынга бедик культуралыг ажыл-агый деп ат эдилеп турар. Часкы тарылгага ооң тараажылары ам база эки белеткенип алган. Ховуларга аппарып чашкан өдек чемишчидилгелер он-он мың тоннадан ажыг болган. Үрезиннің шынарын тергин чергелиг болурунга чедирген. Чер ишчилери өл-шыкты үш хүн дургузунда базырып алыр, тарылгазын беш хүн дургузунда эрттирер деп планнан турар.

ВОЛГОГРАД. Көдээ ажыл-агый ужар түүлүнүң ужудукчулары областа часкы ажылпжин эгелей берген. Олар күзүн тараан кызыл-тастыг шөлдерге агаардан чемишчидилгелер чаштырып берип турар. Шөлдер кырының агаар делгеминге самолёттар эртенден орай кежээге чедир ужуп келир.

Дүржүлгадан билдингенин өзүгаар алырга, чазын чемишчидилге чаштырып берген гектар бүрүзү ийи-үш чартык центнер кызыл-тас дүжүдүн немештир берип турар.

(СЭТА-ның корр).

Идеологтуг ажылдың дүржүлгазындан

Амыдыралдан чыдып калбас

Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылы. Кайдаа ажыл-иш хайныккан. Совет улус улуг политиктиг көдүрүүшкүнде. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери база-ла эрес-сорук кирген ажылдап турар. Ынчангаш СЭКП райкому ажылчы чоннарның ортузунга масса-политиктиг ажылды улам күштелдирер сорулганы салган. Хамыктың мурнунда политинформаторлар болгаш агитаторлар-биле ажылды экижиткен.

Бистиң районда 228 политинформаторлар, 605 агитаторлар ажылдап турар. Оларның теоретиктиг билииниң деннели бедик, кижизидилге ажылын янзы-бүрү хевирге чорудуп болур байлак аргадүржүлгалыг. А кол-ла чүве—оларның онаашкан ажылхерээнге кызымак чүткүлдүг болуп турары. Политинформаторларның хөй кезии ортумак, долу эвес дээди база дээди эртемниглер. Олар болза партия, комсомол, профэвилед ажылдакчылары, бүдүрүлгелериниң болгаш ажыл-агыйларының мурнакчылары болуп турар. Оларның сөсдомаа чечен, чорудуп турар ажылының шынары ханы уткалыг, кижилериниң кичээнгейин дораан-на хаара туда бээр.

Политинформаторлар-биле ажылдың дүржүлгазындан дараазында үүлдерни чугаалаары артык эвес. Политинформацияларны неделя санында кайы-бир хүннүң тодаргай шагында доктаамал чорудары ажыктыг. Улус аңаа чаңчыга бээр, ынчангаш оларның кичээнгейи, бот-идепкейи бедиир.

Районнуң ажыл-агый, бүдүрүлге, албан организация черлеринде эки ажылдыг политинформаторларның саны хүн келген тудум-на көвүдеп турар апарган. Дараазында партия организацияларының политинформаторлары эки ажылдап турар: бус-биле чылыдар электростанцияның (партия эге организациязының секретары Е. Злобин), рудниктиң (Н. Долматова), «Шекпээр» совхозтуң (партком секретары В. Монгуш), Бижиктиг-Хая салбырының (Н. Саая) болгаш өске-даа партия эге организацияларының политинформаторлары идепкейлиг ажылдап турар.

Ажыл-агыйларда парткомнар, тус-тус черлерде партия эге организациялары политинформаторларның кылып чорудар ажылдарының тематиказын айытпышаан, оларның херек кырында чүүү кылганын сонуургап, партия хүралдарынга илеткелин, санал-опалдарын ап турар.

Эң эки ажылдыг политинформаторларның арга-дүржүлгазын нептередип тарадыр ажылче база кол кичээнгейни салып турар бис. Бо ажылды «Тыва даг-дүгү» комбинаттың цехтериниде, бригадаларында, «Шекпээр» совхозта болгаш районнуң өске-даа ажыл-агый база албан организация черлериниде эки чорудуп турар.

Информациякың дээштиг, идейлиг болгаш эки шынарлыг болуру политинформаторларның теоретиктиг билииниң деннелинден, дыңнакчыларын болунче хаара тудуп алыр бедик мергежилииден хамааржыр. Ынчангаш СЭКП райкому, парткомнар политинформаторларның, агитколлективтериниң удуртукчуларының семинарларын доктаамал организастап турар. Семинарларны квартал санында бир катап чорудуп турары чаңчыл апарган. Оларга партия, совет органнарының, литература болгаш уран үүлдүн ажылдакчылары, тускай эртемниглер база киржип, үнелиг, солун үүлдерни чугаалап берип турар.

Ол ышкаш политинформаторларга материалдыг болгаш моральдыг деткимче көргүзериниң чаа-чаа хевирлерин ажылдап кылган. Партия райкомунуң хуралдаар залында политинформаторларның, агитаторларның булуңун уткашынарлыг, көрүштүг кылдыр дерип тургускан. Эң эки ажылдыг политинформаторларның база агитаторларның чуруктарын районнуң хүндүлел самбызынга киирген, оларның аттарын хүндүлел депте-ринде киир бижип турар.

Партия райкомунуң база парткомнарының талазындан оларга хүн бүрүнүң практиктиг дузазын көргүзүп турарын демдеглээр ужурлуг. Лекцияларны, беседаларды оларга организастап, янзы-бүрү лекцияларның чаа-чаа темаларын тодаргай айтып берип турар. Гус-тус черлерде пропагандистерге дуза чедирериби-биле оларже пропагандистер бөлүктерин чорударын практикалап эгелээн.

СЭКП-ниң XXIV съездизинге илеткелинге эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Амыдыралдан чыдып калбас дээш, бистиң бүгү кадрларывыс доктаамал өөренир херек. Олар боттарының идейлиг деннелин бедидип, эргемниг болгаш техниканың чедишкиннерин могаг-шылаг чокка шиңгээдип алыр ужурлуг». Пропагандистериниң болгаш агитаторларның ажылын чогум-на олче утландырган. Районда ажылдап турар агитаторларның хөй кезии улуг дүржүлгалыг, арга-мергежилдиг кижилер, олар чон ортузунга ажылдап билир ханы билиглерлиг. Олар дээрге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, мурнакчы ажылчыннар, мастерлер болгаш цех начальниктери, бригадирлер база интеллигенцияның эң шилиндек төлээлери-дир. Агитация ажылын олар боттарының коллективтеринде чедишкинниг чорудуп турар. Олар күш-ажылчы үлегер-чижээн өскелерге көргүспүшаан, мурнакчы дүржүлганың нептередикчилери болуп, эки эгелээшкиннерни деткип, социалистиг чарышты организастаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге төлептиг үлүүн киирип келген. Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының коллективи (партия организациязының секретары Н. Саая) «Корум-чурум үрээр чорукту чаңгыс-даа катап болдурбас!» деп үнелиг эгелээшкин-биле ажылдап турар. Оларны районнуң ажыл-агый, бүдүрүлге коллективтери изин-биле деткээн. Ол салбырның ажыл-ишчилери соглээн сөзүнге зө болуп турар.

Коммунист агитаторлар Н. Саая, арыглал фабриказының эзлчег начальниги Д. Дүктен-оол, «Хемчик» совхозтуң ажылчыны С. Иргит болгаш өскелер-даа оваашкан ажылынга ак сеткилдиг, кызымак. Эш Саая кижизидилге ажылын чон ортузунга чорудуп, бодунуң бедик мергежилин, тывынгыр, сагынгыр чорүүн көргүзүп келген. Ол СЭКП обкомунуң кежигүнү. Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының коллективи районга социалистиг чарыштың чаңгыс эвес удаа тиилекчизи боолу келген болгаш СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун бижыы-биле тудуп турар.

Политинформатор болгаш агитатор бүрүзүнүң ажылы ханы идейлиг уткалыг болзун дээш СЭКП райкому моон соңгаар-даа кылып чорудар ажылдарны тодаргай планнаан. ССРӨ-ниң составында Тываның эки тура-биле каттышканының 30 чылынга уткуштур Барыын-Хемчик районнуң политинформаторлары болгаш агитаторлары боттарының идей-теоретиктиг билиин бедидип, чон ортузунга масса-политиктиг ажылды улам калбартыр.

О. МОНГУШ,

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

Елизавета Моргуевна Даваа Күнгүртүг ортумак школазының хоочун башкызы. Оон байлак дүржүлгазын аныяк башкылар күзелдии-биле шиңгээдип ап турар. 24 чыл дургузунда бичии чаштарны кижизидип келген ол башкы «Тере-Хөл» колхозта парткомнуң кежигүнү.

ЧУРУКТА: аныяк башкылар С. Серебрянников, М. Седип, В. Зурначан олар Е. М. Даваа-биле беседалажып орлар.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

ШКОЛАДАН КОМБИНАТЧЕ

Оолдар, уруглар школачы чылдарында-ла бодунуң оон ыңайгы оруун шилип, кым болурун бодай бээр. Оларның дыка хөйү төрээн колхозунуң азы чоогунда заводтуң ажылижи-биле бодунуң амыдыралын холбаарын шиитпирлеп аптар. Мергежилди шын шилип алырынга уругларга долгандыр турар ажыл-ишчилериниң үлегер-чижээ, тывынгыр мурнакчы чымыжы чижек, үлегер болур. Шак ындыг үлегер-чижекке кижизидилгени Хову-Аксының сес чыл школазының башкылар коллективи, комсомол, пионер организациялары багай эвес чорудуп турар. Күш-ажылга кижизидилге ажылы харык чок бичии чүведен эгелээр. Баштай уруглар «уран холдар» бөлүгүмүнге эге билиглерни ап, ажылгыр, тудунгур болуп мергежээш, 5—6 класстарга шимчеп, ажылдап турар модельдерни кыла бээр. «Тыва кобальт» комбинаттың мурнакчы ажылчыннарының дугайында беседалар, «Күш-ажылы дээш хүндүткелде» деп стендилерден эгелээш, ужуражылгалар, комбинатче экскурсиялар, мурнакчы ажылчыннарга турасказаткан чыыштар шуптузу күш-ажылдын кижилерин хүндүлеп, оларның ажыл-ижинге чоргаарланырын кижизидер.

Чоокта чаа Хову-Аксы сес чыл школазының сески классчыларынга комбинаттың инженери, геология эртемнериниң кандидады Владимир Ильич Лебедев аалдап чораан. Ол школачыларга комбинаттың ажыл-амыдыралын, тургустунуп келгенин төөгүп, комбинатка билиг-мергежилдиг ажылчыннар херегин чугаалаан. А комбинатта кайы хире нарын, болбаазырангай машиналар барын уруглар сонуургап, оларның башкарыкчылары болур дээш кызымак өөренирин, күш-ажылга боттарын чанчыктырарын аазаннар. Ол-ла үеде «Тыва кобальт» комбинаттың комсомолчулары школаның чеди классчылары-биле ужуражып, комсомолчу аныяк ажылчын кижинин харыысалгазының, эгелекчи, чаартыкчы болурунга кандыг шынарлар, кайы хире эртем-билиг херегиниң дугайында чугаалашканнар. Шак бо ышкаш ужуражылгалар, кежээлер чүгле школага эвес, а комбинаттың цехтеринге безин болуп турар. Ол бүгү ажыл-ишке кижизидилге эки түннелдерни бээринге чигзиниг турбас. Хову-Аксының школазының өөреникчилериндеи школазын дооскаш комбинатка ажылдаар күзелдиглер кайы хөй.

М. АНДРЕЕВА.

АЖЫКТЫГ БОЛГАН

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи хана солуннар редакторларының база партия организацияларының секретарларының бир хүннүг семинарын организастап эрттирген. Аңаа «Хана парлалгазының ажылын канчаар тургусса эки?», «Көскү агитацияның ужур-дузазы болгаш хевирлери» деп лекцияларны партия райкомунун харыысалгалыг ажылдакчылары номчааннар.

Семинарга дүржүлга солчуушкуну база болган. Ыландыг «Мурнакчы» колхозта «Мурнакчы» деп хана солуннуң редактору Ч. Хомушку, райпода партия эге организациязының секретары Ч. Чкалов олар хана солунун канчаар белеткеп, үндүрүп турарын, аңаа партийжи удуртулганы күштелдиреринин чугулазын чугаалааннар.

Семинарның киржикчилери аңаа көрүп, билип алган ажыктыг түүлдерин практика кырынга ажыглаарлар.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

МОСКВА. КАИ-ниң чаа постузу Ленин проспектизинде кеступ келген. Автоинспекция ажылдакчылары телевидениениң дузазы-биле ажылдап турар. Ленин проспектизиниң долганыр орук-биле белдиринде телекамераны тургускан, оон ачызында ол районда бүгү шимчээшкинни көрүп турар. Телекамераның дузазы-биле алган дүрзүнү КАИ-ниң тускай постузунче дамчыдар. Орукта боолу турар бүгү түүлдер аңаа кестур. Радио-телефоннуң дузазы-биле шимчээшкинни башкарар. КАИ-ниң ындыг чаа постуларын найысылалдың өскедаа черлеринге тургузар.

ЧУРУКТА: КАИ-ниң чаа постузу. Патруль машиналары херек болган черлерже чоруптарынга белен тур.

А. ВОЛОДИННИҢ болгаш В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ АДААН, ЧАРЫШ ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

1973 чылда өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадаларының эки ажылы дээш автономуг республикаларның, крайларның, областарның болгаш районнарның Бүгү-россия чарыжының тиилекчилери Ставропольениң школачылары болган. Ол дугайын РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң коллегиязының чаа болган хуралынга чарлаан.

Өөреникчилериниң бир-ле дугаарында 20 чыл мурнунда Ставропольеге кеступ келген болгаш оон соонда бүгү чуртка нептерээн бүдүрүлге бригадалары Ставрополь крайга аажок улуг ат-сурагны чедип алган деп, РСФСР-ниң чырыдыышкын министриниң оралакчызы Л. К. Балясная СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.— Ындыг янзылыг бригадаларны Ставропольениң бүгү-ле көдээ ортумак школаларында тургусканы ол дугайын хереченлеп турар. Кыжын, өөредилге чылының үезинде, уруглар тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын өөренип, тускай дерээн агрохимия лабораторияларынга болгаш агробиология кабинеттеринге кичээлдер эрттирип келген.

Дүржүлгалыг специалистериниң—агровомнарның, инженнерлериниң, механизаторларның—удуртулгазы-биле школачылар эң дээре бүдүрүлгечилериниң мурнакчы методтары-биле, амгы үениң агротехниказының чедишкиннери-биле таныжып келген. Ол бүгү көскү түннелдерни берген: часкы-чайгы ажылдар үезинде өөреникчилер бригадаларының бүдүрген ниити продукциязының өртээ 4.240 мың рубль ашкан.

Көдээ механизаторнуң профессиязын 284 школага өрү класстарның барык 22 мың өөреникчизи шиңгээдип алган. Ол крайның колхозтарынга тускай эртемниг эки кижилер немешкен: ортумак эртемниг болганының дугайында хереченлел алган ол мың-мың доозукчулар тракторлар болгаш автомобильдер башкарар эргениң шынзылгаларын база алганнар.

— Өөреникчилер бригадаларын аныяктарның профессионал угланыышкынының эң чугула хевирлериниң бирээзи кылдыр көрүп турар бис—деп, Л. К. Балясная чугаалаан.— Ортумак школалар доозукчуларының 40 хуузу боттарының салым-чолун көдээ ажыл-агый-биле холбааган ол факт ооң бадыткалы болур. Оларның 25 хуузу он чыл школазын доосканының соонда колхозтарда болгаш совхозтарда барып ажылдай берген.

«1973 чылдың өөреникчилер бригадазы» деп чарышка Волгоград болгаш Курган областарның школачылары эки чедишкиннерлиг болган. Чижээлээрге, аныяк волгоградчылар элбек тараа дээш тулчуушкунга идепкейлиг киришкен. Школачыларның ажааган тараазы барык чартык миллион пуд четкен. Оон аңгыда, 37,5 мың ажыг элээди урутлар дүжүт ажаап алышкынынга улуг улус-биле кады киришкен; ийи мың чыгам өөреникчилер шаңналга, автоорукторга, элеваторларга тараанын чидириниге удур демисел талазы-биле комсомолпионер постуларының кежигүннери болуп турган.

Өөреникчилер бригадаларынга дүржүлга ажылынче улуг кичээнгейни салып келген. Маңаа хамаарыштыр Курган школачыларының ажыл-чорудулгазы солун. Колхозтарның болгаш совхозтарның специалистериниң, эртемденнериниң онаалгазын өзүгаар олар көдээ ажыл-агый культураларының перспективтиг сорттарын шылгаары болгаш өстүрүп көвүдедири-биле, тараа болгаш ногаа культураларының дүжүткүрүн, мал ажылының продуктулуун бедидер агрономияның болгаш зоотехниякың чаа аргаларын дилеп тывары-биле холбаалыг 620 ажыг шенелдеги чорутканнар.

Школачылар шинчилелдериниң түннелдерин практиканга нептередип турар. Чижээ, Каргаполь ортумак школазының өөреникчилер бригадазының кежигүннериниң сүмеаин өзүгаар СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозка ногаа культураларының шөлдеринге минералдыг чемишчидилгелериниң янзы-бүрү нормаларын ажыглаан. Оон түннелинде оларның дүжүдү 15—20 хуу бедээн. Курганның көдээ ажыл-агый болгаш педагогика институттарының, областың көдээ ажыл-агый дүржүлга станциязының эртемденнери уруглларга улуг дузаны чедирип турар. А Алтай крайда школачыларның дүржүлга ажылын удуртуру-биле эртем-шинчилел албан черелериниң специалистерин, эң дээре школаларның директорларын болгаш биология башкыларын каттыштырган методиктиг чөвүлелди тургускан.

— Социалистиг чарышты организастап турар чорук республиканың хөй-хөй районнарынга өөреникчилер бригадаларының ажыл-чорудулгазын идепкейжиткен—деп, Л. К. Балясная түннелинде чугаалаан.—Чарыш үезинде бригадаларның материал-техниктиг базазы дыка бижыккан. Колхозтар болгаш совхозтар бригадаларга чер участоктарын, техниканы быжыглап, үрезиннерни, чемишчидилгелерни берип, хову турлагларын тудуп берип турар. Чайгы майгын хоорайжыгаштарны ажыдып, школа бажыңнарын дерип берип турар. Чарышка РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын чаалап алгылаан. Волгоград, Орёл, Липецк, Сахалин областарының, Башкир, Марий АССР-лериниң чамдык районнарының ажылы бо талазы-биле кичээнгейни хаара тудуп турар.

Өөреникчилер бригадаларынга киримге нинтилелге ажыктыг кылдыр ажылдаар деп аныяктарның чүткүлүн сорук киирип, дагдынган ажыл-херек дээш бедик харыысалгалыг болурунга оларны кижизидери кончут чугула чүүл болур.

ШЫН

«Сельхозтехниканың» сөптелге-тудуг участогунда М. Ваньков удурткан комплекстиг бригадазының кежигүүнери ай планын 120—150 хуу күүседип турар. Бригадада хоочун тудугжулар хөй. Оларның бирээзи Оюн Комбуну бо чуруктан көрүп тур силер. Күш-ажылга чедиишкиннери дээш өртөөтиг шаңналдар болгаш Хүндүлел бижиктер-биле ол каш удаа шаңнаткан.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

СОВЕТ-ЯПОН САДЫГ-ЭКОНОМИКТИГ ХАРЫЛЗААЛАР

Март 21-ден 25-ке чедир ССРЭ-нин даштыкы садыг министерствозунга экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле совет-япон болгаш япон-совет комитеттернин удуртукчуларының аразында чугаалажыышкынар болган. Ол чугаалажыышкыннарга совет төлөөлөри экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле совет-япон комитеттиң даргазы, даштыкы садыг министриниң оралакчызы И. Ф. Семичастнов, япон төлөөлөри — экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле япон-совет комитеттин удуртукчулары, Японияның экономиктиг организацияларының федерациязының (Кэйданрэн) даргазы К. Уэмура болгаш Японияның садыг-үлетпүр палатазының даргазы С. Нагано олар удурткан.

Кайы-кайызынга-даа ажык-дузалыг болур чоруктун принциптеринге үнезилээш, Сибирьнин болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн бойдус курлавырларын ажыллап кылырының талазы-биле кады ажылдажылганы улам калбартырынга сонуургалдыг бооп турарын талалар ол чугаалажыышкыннар үезинде бадыткаанар. Олар шиитпирлеттинмээн айтырыгларны боллунар-ла кыска хуусаа иштинде дугуржун алырының чугулазын база илереткеш, ындыг чугаалажыышкыннарны улам идепкейжидерин тала бүрүзүнүң төлөөлерининге сүмелээн.

Япон болгаш совет талаларның бүрүн эргелиг төлөөлекчилерининг аразында чугаалажыышкыннарга үр хуусаалыг банк чөлизин бөөринин көл-көл негелделериниң талазы-биле чоокку үеде дугуржуп чугаалажырының, а ол ышкаш кады ажылдажылганын чамдык төлевиледериниң талазы-биле (якут газ, хөмүр-даш, ыяш болгаш Сахалин ортулукта Шельфте нефтини база газты ажылдап кылыры) чөөли дугуржулгазын кылыры эргежок чугула деп чөөли-сан-хөө айтырыгларынга хамаарыштыр демдеглээн.

Якут бойдус газын, Мурнуу Якутияның көкстаар хөмүр-дажын ажылдап кылырының, Сахалин ортулуктун Шельфте нефтини болгаш газты ажылдап кылып, шинчилээринин, Ыраккы Чөөн чүктүн ыяш курлавырларын хөгжүдеринин талазы-биле кады ажылдажылга талазы-биле чингине дугуржулгалар дугайында чугаалажыышкыннарны болдунар-ла кыска хуусаада уламчылаарын ийи тала дугурушкан.

ССРЭ-ден Тюменьнин чиг нефтизин Японияже чөөрби чыл хуусаалыг торудуп бөөринин талазы-биле чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээринге бодунун беленин совет тала база медеглээн. Бо төлевилел талазы-биле чогуур дугуржулгаларны чарар дугайында чугаалажыышкыннарны түскай совет болгаш япон организацияларның чоокку үеде эгелээн турарының дугайын талалар дугурушкан.

Чугаалажыышкыннарының түннелинде меморандумга ат салган.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

⊙ **ВАРШАВА.** Белосток воеводствозу-биле Волковыскыны (Белорус ССР) 80 км. узун дурттуг газ дамчыдыкчызы тудуштурган. Сөөлгү хөөрзаны тудуштур канныарын польша-совет кызыгаарынга байырлыг байдалга кылган. Ол газ дамчыдыкчызы — акы-дуйма ийи чурттун тудугжуларының кады ажылының түннели болур. Чоокку үеде совет газ Польшаже дамчып эгелээр.

⊙ **БЕРЛИН.** ГДР-ге эң баштай кылган электри моторлуг чиик автомобиль руспубликаның орудтары-биле 20 мун хире километрни эрткен. «Трабант» дээр эвээш литражтыг машинага үндезилээш, эде кылган ол автомашина, шакта 30—40 километр маннаар арганыг.

⊙ **ГАВАНА.** Гавана можунун гидротудужулары Канаси хемни боолканнар. Оон түннелинде тургустунган суг хөөлбөөнин ниити хемчээли 56 миллион кубометр болур. Оон суун мал ажыл-агыйларының одар-белчиирин, чигир үнүжүнүн болгаш өске-даа культураларның шөлдерин суггарарынга, а ол ышкаш оон чоок кавызында чурттакчылыг черлерни суг-биле хандырарынга ажыглаар.

⊙ **СОФИЯ.** Болгар эртемденнерниң тургускан сливазының чаа сортун «Буря» («Шуурган») деп адаар. Ол дыка чаагай чимистин амданы тергиин болгаш сөөртүлге үезинде үрелип, баксыравас шынарлыг. «Буря» ортумаа-биле ыяштан-на 85 кг. чедир дужүүтү бөөр.

⊙ **УЛАН-БАТОР.** Улусчу Моолдун партиязы болгаш чаза кадык камгалалынче улут кичээнгейни салып турар. Бо чылын республикага 30 эмнелге болгаш медицина албан черлерин ажыглалга киирер. Кадык камгалалының национал кадрларынга бир мун ажыг эмчи ажылдакчылары немежир.

⊙ **БУДАПЕШТ.** Секешфехербар хөөрайда «Видеотон» дээр радио болгаш телевизия аппаратуралары кылыр заводтун продукциязы чугле Венгрияда эвес, харын даштыкы-даа сурагжаан. Чуртта ажыглап турар саналга техниказының 70 хуузу ында кылдының турары оон национал экономикага улут ужур-дузалының херечизи-дир.

Сөөлгү чылдарда ол завод автомашиналарга хереглээр радиоприемниктерни үндүрүп эгелээн. ЭДЧ чурттарынче чугле бо чылын ындыг 120 мун радиоприемниктерни кылып чорудар.

⊙ **ПРАГА.** Словак хөөрай-Нитраның чанында Скицов дээр суурну партизаннар кадээзи деп адап турар. Төрээн чуртту фашистерден хостаары дээш партизаннар демиселинге ол чернин бүгү чурттакчылары идепкейлиг киришкен.

Словак партизаннарының эрес-лидим, маадырлыг чоруунга өжээргээн гитлержилер ынчан Скицов суурну шуут хүүкталдыр өртеткеннер.

Хосталга соонда оон чуртакчылары боттарының суурун база катап тургузуп, 300 чырык-чаагай бажыннарны, делгем школаны, көдээ национал комитетти бажының тудуп алганнар.

—Чоокта чаа Скицовка ол төөгүлүг болуушкунга тураскааткан улут митинг болган. Ынчаарда гитлержилерниң узуткааны база ийи Кляки болгаш Остры-Грунь дээр партизаннар суурларының төлөөлекчилери аная база киришкеннер.

(СЭТА).

БИБЛИОТЕКАЛАР БОЛГАШ ХООЙЛУ-ДҮРҮМ ПРОПАГАНДАЗЫ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары социалистиг хоойлу-дүрүмнү быжыглаары-биле, ажылчы чонну социалистиг кады чурттаганын норма чижектеринге чаңчыктыраары-биле сырый харылзаалыг. Күрүне органнарының болгаш хөй-ниити организацияларының күженнишкини будүрүлгеге, амыдыралга кижилерниң ажылагыйжы болгаш чурттага харылзаалары бедик мораль-политиктиг идеяларга, социалистаг хоойлу-дүрүмнүң үндезинерге даянган турарыпче угланган.

Ол ажылга библиотекалар база болдунуп үлүүн киирип турар. Хоойлу-дүрүмнү чонга тайылбырлаар, пропагандалаар ажыл библиотекаларда ийи угланыышкынныг. Назыхары, эртем-биле болгаш ажыл-мергежилинден хамаарылга чокка бүгү номчукчуларга эрге-хоойлу таныштырылгазындан аңыда, хөй-ниити хүлээлгеэнин болгаш ажылының аайы-биле эрге-хоойлу дугайында номнарны сүмелелин, тарадылгазын чорудуп турар. Темалыг полкаларның, делгелгелерниң дузазы-биле эрге-хоойлу тайылбырлаан номнарны тарадырын библиотекалар боттарының практиказында шинээткен. «В. И. Ленин социалистиг хоойлу-дүрүм дугайында», «Кижи болгаш хоойлу», «Хоойлуну билир, сагыыр, камгалаар херек», «Хоойлу болгаш сөөн эрге-ажыыт» дээш өске-даа делгелгелерни библиотекаларда организастап турар. Номнун массалыг пропагандазының аргаларын ажыглап, совет хоойлу-дүрүмнүң билиглерин көскү, чедиргир болдурары дээш библиотека ажылдакчылары эвээш эвес ажылды кылып турар.

Кызылдың Некрасов аттыг библиотеказында «Эрге-хоойлу билиглериниң булуну» доктаамал чаартының, «Сөөн сагыш чоруур дүрүм-хоойлуларын», «Бистиң консультациябыс» деп стендилерге солуннардан эрге-хоойлу талазы-биле тайылбырларны азып турар. Улуг-Хем районнун библиотекаларында «Юридиктиг чырыдышкынның булуннарынга» эрге-хоойлу талазы-биле солун тайылбырларны бергилээн.

Бии-Хем районнун библиотеказы юстиция албан черлери-биле кады «Хоойлуну кижи бүрүзү билир ужурлуг», Хову-Аксының библиотеказы херээженнер чөвүлели, милицияның үүрлүг өрээли-биле кады «Иеним эрге-хүлээлгем» деп темаларлыг кежээлерни солун, үтка-шыырлыг эрттиргилээн. Сарыг-Сеп библиотеказының болгаш Культура бажыныың ажылдакчыларының эрттиргени «Ада-ие харысалгалыг» деп номчулга конференциязы үүрлүг кижизидилгезинге хамаарышкан өөредилгиг, амыдыралчы чугааның эгезин салган.

Эрге-хоойлу билиглерин нептерериниң чедиишкини номчукчуларның хар-назы, эртем-биле онзагайлан тускайлан чоргускаанындан улуг хамааржыр. Хоорайларның болгаш район библиотекалары аныяктарны хоойлу-дүрүмнүң үндезиннерине кижилдериниче кол кичээнгейни үүлап, аныяк кижилер боттарының Төрээн чуртунга ынак, хамаатыг эрге-хүлээлгелерин, коммунистиг бедик моральдың принциптерин медереп билиринге кижилдериниче угланган ажылды күштелдирип турар. Бай-Хаактың район, Ак-Довурактың хоорай болгаш өске-даа библиотекаларда аныяктарны эрге-хоойлуга кижилдери эки тургустунган. Кызыл хоорайның Крупская аттыг библиотеказы (эргелекчизи М. Холодкова) бо талазы-биле көскү ажылдарны чорудуп турар. «Шын чурттап чоруур сен бе, аныяк кижи», «Шынчы чорук, хүлээлге дугайында» деп тематиктиг кежээлерни пассажирлер АТБ-зиниң аныяктарында эрттирген, «Каа-Хем» кинотеатрында кинолекторийни аныяктарга чорудуп турар. Бай-Хаактың район библиотеказы райкүүсомуң чанында эрге-хоойлу чөвүлели-биле харылзааны тудуп, милицияның үүрлар өрээлинде дамылаткан бөөге кижизидилгелиг үүрларны номчулгаже хаара тудуп, сларга аажы-чан, эрге-хүлээлге дугайында беседаларны эрттирип турар. База эдээди үүрларны кижизидери оларның үүлгедиглери дээш ада-иениң харысалгазының дугайында тайылбыр ажылын чорудуп. «Эдээди үүрларының эргелери», «Үүрлары эрге-хоойлу үрээнде ада-иениң харысалгазы» дээн чижектиг номнарны чон ортузунга тайылбырлап, таныштырган. Ол библиотеканың ажылдакчылары боттарының ажылын школаның, ада-ие комитеттериниң ажылы-биле холбап турар.

Хоойлу-дүрүм билиглерин пропагандалаары, хоойлу-дүрүм кижизидилгези нарын болгаш библиотекалар мурнунга чаа тургустунган айтырыг. Онч күүседип, нептерериниге чүгле эге базымнар кылдынган. СЭКП Тыва обкомунун XI пленуму социалистиг хоойлу-дүрүмнүн сагылгазы болгаш чоннун хоойлу-дүрүм кижизидилгезиниң талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында деп айтырыгны чугаалашкан болгай. Ол пленумнуң шиитпирлерин күүседиринге библиотека ажылдакчылары база улуг улуг-хуузун киирер ужурлуг.

Чонга совет хоойлужудулганы пропагандалаарын, хоойлу-дүрүм кижизидилгезин күрүне ужур-дузалыг херек деп библиотека ажылдакчылары билип турар. Ол ажыл ханы планнаттынган, уг-шин тодаттынган турар ужурлуг. Ынчангаш библиотекаларга ийи-чаңгыс-даа, хой-даа кижилерге таарыштыр чорудуп турар ажыл (аас журналдары, тайылбырлар, конференциялар) марксисчи-ленинчи үзелбодалды, күш-ажылды хүндүлеп көөр чорукту, хой-ниитинин корум-чурумунуң үрээшкининге эптеп чок чорукту, бүржуаз идеология-биле демиселчи болурун кижизидериниче угланган, партия болгаш чазактың совет хоойлуну быжыглаарынче угланган бүгү хемчегларин пропагандалаар, тайылбырлаар ужурлуг. Хоойлу-дүрүм кижизидилгезин библиотекалар прокуратура, милиция органнары-биле харылзаалыг, чаңгыс-аай планныг чорудары албан.

Ол ажылче хөй-ниити ажылдакчыларын, чер-чер Советтериниң депутаттарын, дружинниктерни, улустуг контроль комитеттериниң, эш хуузунун сүдүнүн кежигүннерин хаара тудуп, оларга боттуг дузаны чедирип, консультациялары бөөр. Депутаттарга «Депутат болгаш хоойлу», «Депутат болгаш сөөгүкчуларының эрге-хүлээлгелери» дээн чижектиг булуңнарны дерилер. Үстүнде айытган номчукчулар бөлүү-биле ажылды күүскомнарны, доктаамал комиссияларны, улусчу дружиналар штабтарын, улусчу контрольдуп бөлүктерин, комитеттерин дамчыштыр организастаар апаар. Совет хоойлужудулганың дугайында бар литератураны номчукчу бүрүзүнге чедирип, оны бүгү талалыг пропагандалаары — библиотека ажылдакчыларының хүндүлүг хүлээлгези.

Э. СТРЕЛКОВСКАЯ,
республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының эртем-методиктиг салбырының эргелекчизи.

А. А. Гречко Иракта

БАГДАД. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелинин Маршалы А. А. Гречко албанның аанчоруун кылып, ында чеде берген болгаш Ирак Республиканың Революстуг командылал Чөвүлелинин даргазының оралакчызы Саддам Хусейн-биле ужурашкан. Ужуражыышкынга кайы-даа талага сонуургалдыг айтырыгларны чугаалашкан.

А. А. Гречко Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечек салган болгаш Ирактың чепсектиг күштерининг Кол штабының команда-штаб колледжизин көрген.

«Ладаның» нептерели

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Делегейнин 23 чурттарының автомобиль фирмалары киришкен делегейнин 44-кү автосалонунда хаглынган. Швейцарияга бодун эки деп көргүскен совет «Лада» («Жигули») деп машинаның чаа хевири салоннун көрүкчүлериниге улуг сонуургалды болдурган.

«Ладалар» Швейцарияның автомашиналар садар черлеринге ындыг-ла үр эвесте көстүп келген. Эрткен чылын ол машиналарны 1972 чылга бөлдаарга үш катап хөйну саткан.

Амгы үеде Швейцарияның оруктарында 5000 «Лада» машина маннажып турар.

Сибирь дугайында чугаа

ТОКИО (СЭТА). «Совет Социалистиг Сибирь» деп делгелгени Токионун 200 мун чурттакчызы көрген. Эрткен чылдың декабрь айда ажыттынган ол делгелге бо чылдың май айга чедир ажылдаар. Сибирьжилерниң амыдыралын болгаш ажыл-хөрээн, Сибирьнин болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн районнарында социалистиг тургузуушкуннун дугайын чугаалап турар 7 мун ажыг экспонаттарны ында делгээн. Делгелге найысылалдың чурттакчыларының улуг сонуургалын болдуруп турар.

Социалистиг хүлээлгелер

УЛАН-БАТОР (СЭТА). Моол найысылалдың партия, күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының, ажыл-агый база культура албан черлериниң төлөөлекчилериниң хуралы аная болган. Хуралдың киржикчилери Улан-Баторнун улус ажыл-агый адырларының талазы-биле бүгү күш-ажылчы коллективтерниң социалистиг хүлээлгелерин бадылаан.

Хоорайның үлетпүр будүрүлгелери бо чылдың планын хуусаа бетинде күүседир болгаш продукцияның немелде өзүлдезинин 90 хуузун күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң күсели-биле чедип алыр. Тудугжулар планнан ажыр 3 миллион төгериктин тудуг-монтаж болгаш сөптелге ажылдарын чорудар, 230 объектини ажыглалга киирер деп хүлээнген.

КУДР-нуң саналы

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). КУДР-нун Улустуң улуг хуралының сессиязы доозулган. Республиканың дээди хоойлужудулга органының депутаттары түннел хуралга Американың Каттышкан Штаттарының конгрезинге чорудар чагаа хүлээп алган. Ук чагаада КУДР биле АКШ-тың аразында тайбын керээзин чарар дугайында күрүне өмүнээзинден саналдаан.

Көрей чартык ортулукта ийи таланың бот-бодунга шериг вүжү-биле удур туржуру күштелип, Көрейде байдалды чаалдырар талазы-биле КУДР-нун чазаанын чөптүг саналдарын мурнуу-көрей эрге-чагырга черлери деткип харылзаазы деп, чагаада айыткан.

Мурнуу Көрейде шериглерлиг болгаш ында байдалды бүрүнү-биле контрольдап турар АКШ-биле тайбың керээзин чарар дугайында айтырыгны шиитпирлээри тайбың өзү-биле каттыжарынга шаптыктап турар даштыкы факторларны чайладырын база Көрейде дүшкүүрлүг байдалды узуткаарының баштайгы белеткелди тургузарын херек кырында байдал негеп турар деп, чагаада демдеглээн.

Көрейге шуут чепсектиг сегиржип алыышкыннар кылырының айыылдыын, эндере чепсегленирин соксадырын, Көрейже кандыг-дада чепсекти киирерин хоруурун ол дугуржулгага айыткан турун болур. Мурнуу Көрейден даштыкы чурттарның бүгү шериглерин үндүрген турар ужурлуг.

КУДР-нун ол саналын АКШ-тың конгрези болгаш АКШ-тың чазаа эн чугулалап көрген турар деп идегелди ол чагаада илергейлээн.

Найырал ниитилелиниң планнары

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгр-совет найырал ниитилели ам 2 миллион хире кежигүнүт деп, ол ниитилелдиң чиңгине секретары М. Надь парлалга конференциязында медеглээн.

Бо чылын ол ниитилелдиң ажылы Венгрияның фашистиг кулданыышкындан хосталганының 30 чыл оюн байырлаар деп турары-биле холбаштыр эртер деп, ниитилелдиң планнарын чугаалаан. М. Надь демдеглээн.

Сонуурганчыг ажылдарны чорударын ылангыя Совет Эвилелин эң эки билириниң, орус дылды эң эки билириниң маргылдааларын эрттирер деп, плавда айыткан. А. С. Пушкиниң төрүттүнген хүнүнден бөөр 175 чыл болур оюн Венгрияга ол ниитилелдиң дузазы-биле делгеренгей демдеглеттинер.

Алжир-француз кады кылган дыңналыг

АЛЖИР. (СЭТА). Алжир болгаш Франция Чер ортузу далайга тайбыны камгалаарының чугулазын балыткаан деп, Франциянын даштыкы херектер министри М. Жобернин Алжир Улус Демократтыг Республикага чорааныныың соонда парлаан алжир-француз кады кылган медеглелде чугаалап турар. Чер ортузу далайны тайбынын далайы болдурар дээш консультацияларны уламчылаарын талалар шиитпирлээн.

Чоокку чөөн чүкке тайбыны тургузарына күженнишкиннерин үндүреринге шиитпирлиин талалар база илергейлээн. Араб чурттар биле Европанын аразында чугаалажыышкыннар кылырына таарымчалыг байдалды тургузарының айтырыгларының талазы-биле консультацияларны чорударын олар дугурушкан.

Делегейнин экономиктиг харылзааларын ниитизи-биле көөр КНО-нун Кол Ассамблеязының сессиязын чыыллырарын Алжир болгаш Франция чүүлдүгүнүнгеен.

НИИТИ КРИЗИСТИҢ БАЙДАЛЫ

Швейцар ажылчы чоннарының «Вуа увриер» деп солунунун бижээни-биле алырга, «империализмнин болгаш капитализмнин ниити кризизи улам ханылавышаан. Барыын чүктүн акша-саң-хөө кризизинден, акшанын үнезинин кудулаанындан, будүрүлгенин кызырлыышкынындан болгаш ажыл чоктарның санының көвүдээнинден ол онза тодазыбиле кестүп турар». Капиталистиг чурттарда байдалды көргүзери-биле ындыг түннелди кылганы ылангыя чаа-чаа факт-барымдаалардан база кестүп турар.

АКШ-тың күш-ажыл министерствозунун дыңнадының өзүгаар алырга, февраль айда чуртка үүрмектеп садар барааннарның өртектери 1,3 хуу немешкен бооп турар. Сөөлгү чылда АКШ-ка ниитизи-биле амыдыралдың өртек-үнези 10 хуу улгаткан — ол дээрге, сөөлгү 26 чыл иштинде эң бедик деннел-дир.

Бо чылдың февраль айда ГФР-ге үлетпүр продукциязының өртек-үнези 1973 чылдың февральда турганындан 11,7 хуу улгаткан.

Италияга амыдыралдың өртек-үнези январь айда тургнындан февраль айда 1,7 хуу улгаткан болгаш эрткен чылдың февральдаазындан 13,2 хуу бедээн. Бо чылдың январь-февраль айларында чуртта үүрмектеп садар өртектер ам-даа 4 хуу улгатканын Швециядан дыңнаткан. Ынчаарга Чилиде амыдыралдың өртек-үнези бо чылдың ийи айының иштинде 40 хуу ажыг улгаткан деп медээ келген.

Энергия кризизинин үржүүндан өртек-үнениң улам улгадыышкыны үлетпүрүнүн будун-будун адырларының, хамыктын мурнунда автомобиль будүрүлгезинин кызырлырына чедирген. Чижээ, Англияга февраль айда автомобиль будүрүп үндүрерин 21 хуу кызырган. Америк автомобиль концерннери — «Дженерал моторс корпорейшн», «Форд мотор компани», «Крайслер корпорейшн» дээр улуг ол «үш болүгленнишкин» боттарының 17 заводтарын «түр үеде» хаарын чарлаан. Оон түннелинде үлетпүрүнүн ол адырының ам-даа 46 мун ажылчыннары ажыл чок чоруккa таваржыр апаар. Амгы үеде АКШ-тың автомобиль үлетпүрүнде будүрүлге хемчээли эрткен чылдың ол-ла үезинден 34 хуу кызырган.

Кризистиг болуушкуннар-биле холбашкан бүгү бергелер хөй миллион ажылчы чоннарның кырынче чүгүп дүжүп, оларның экономиктиг байдалын улам-на дорайтадып турар.

(СЭТА).

Хөй-ниитиниң негелдези-биле

ГААГА. (СЭТА). Вестервольдыга (Гронинген можу) НАТО-нун шериг өөредилгези кылыр шөлүн тудар дээн планындан голланд чазак хөй-ниитиниң күштүг негелдезин өзүгаар ойталаар ужурга таварышкан. Эдээн каш чыл мурнунда кылган план өзүгаар анаа шериглериниң дайынчы өөредилгезин кылыр улуг комплекстиг тудугларны кылыр ужурлуг турган. Оон-биле холбаштыр ук можунун 6.000 гектар черниин арга-ыяжын кезип, узуткаар болгаш эдээн каш үлетүр будүрүлге черлерин, фермер-тараачын ажыл-агыйларны көжүрерин көрген турган.

Сайгоннуң хоругдал черлеринде

ПАРИЖ. (СЭТА). Ам сайгон өзү-чурумунун кара-бажыннарында ийи чүс мун ажыг кижи политиктиг хоругдалда хинчектеннип турар. Гуманитарлыг делегей эргелерин бадыткаар болгаш калбартыр талазы-биле Женевада эртип турар дипломатия конференциязының киржикчилерининге Францияда вьетнамнар ниитилелинин чорудуп берген документизинде ынчалдыр айыткан. Ол документиде кара-бажыннарны, байысаалда болгаш хинчектээшкиннер төптерин, улуг-улуг хоругдал лагерьлерин санап тургаш айыткан, кара-бажын бүрүзүнде хоругдадып турарларның санын база ында көргүскен.

Часкы ыяш олуртулгазы

СОФИЯ. (СЭТА). Чаңчыл өзүгаар часкы ыяш олуртулгазы Болгарияда «Ногаан байлакты камгалап, улгаттырар» деп кыйгырыгның адаа-биле эртип турар. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында 1,3 миллион гектар шөлге ыяш олурткан. Муң-муң эки турачылар — ажылчыннар, албан-хаакчылар, тараачыннар, студентилер, шериг албанныглар күрүнеин ыяш ажыл-агый черлеринге бо талазы-биле дыка улуг дузаламчыны көргүзүп турарлар.

Арга-ыяштыг чаа-чаа шөлдерни тургузары өзүлүг бүгү-улустуң хөрөө апарган. Ажылчы чоннар сөөлгү 30 чыл иштинде ыяш олуртурунга 32 миллион хүнү эки туразы-биле ажылдан киришкеннер. Оларның кылган ажылының ниити өртек-үнези 120 миллион ажыг лев-акша болган.

Бо чылын арга-ыяштыг шөлдү ам-даа 50 муң гектарга улгаттырарын көрүп турар.

ПЕРУ. Хуан Веласко Альварадонун чазааның ажыл-чорудулгазы-биле боттарының эп-сетнил каттыштырылгазын илергейлээр дээш тараачыннар Мерсед хоорайга боттарының уруглары-биле кады келген (чурукта). Даг-рудазының «Серро де Паско коппер корпорейш» деп америк компаниянның эт-хереңселин Перунуң чазаа чоокта чаа национализастаан. Ол болза Перуга депшилгелиг чаартылгаларны хөгжүдерингe чаа базым болган.

СЭТА-ның корр. А. Алексеевтиң фотозу.

МАРТ 27 – ТЕАТРНЫҢ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ ХҮНҮ

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) СССР-ниң Улустуң артистери Б. А. Смирнов, П. В. Массальский, В. А. Орлов, М. И. Яншин, В. Я. Станицын, М. И. Прудкин, О. Н. Андровская, А. Н. Грибов.

В. ЕГОРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ныҢ фотохрониказы).

ЧАА ДИЛЭЭШКИННЕРНИ КЫЛЫР

Театр — уран чүүлүң әне әрте-бурунгузу. Чурт бүрүзүнге оон хөгжүлдези, үнген дөзү янзы-бүрү. Хаанныг Россияга театр дээрге аная-ла бай кижиниң чалгаа чазып, хөлестээринге херек турган. Херээжен кижиге артист болуру —эн бүжар чорук. Октябрь революциязы тиилээн сөөлүнде театр бодунуң ролюн көңгүс өскерткен. Бистиң чуртувуста ам болунуң театры чок хоорайлар чок апарган. Театр амгы үеде чонну болгаш аныяк өскенни кижизидериниң идеологтуг чепсээ болуп, кижи бүрүзүнүң сонуургалы, сагыш-сеткилдиң «чеми» апарган.

Тыва театр совет эрге-чагырга үезинде тыптып, хөгжүп келген болгаш совет театрының интернационалчы өг-бүлезиниң эң аныяа. Тыва чон база «театр» деп сөстү билбес-даа чораан, а ам улуг биче-даа кижи ол чокта чурттап шыдавас, аңаа улуг сонуургалыг. Республиканың кандыг-даа булуннарында театр артистериниң келирин четтикпейн манап турар. Бистиң театрның дөс-төөгүзү — Кара-кыс биле Максим Мунзуктар, Виктор Көк-оол суглар бөгүнге чедир ажылдап, чонунга бараан болуп турарлар. Ол ышкаш бүгү назынында тыва театрга бараан болуп келген Марьям Рамазановны, Зоя Голубеваны кым билбезил. Хоочуннар-биле бистер бөгүн кады ажылдап, олардан өөренип чор бис. Бистиң бо чоргаарал-биле адаарывыс «кырганнарывыстың» төттүнмес талантызын тыва чону магалап ханмас.

Максим Мөнгежикович Мунзук келир үеде экраннарга үнер совет-япон кино «Дерсу Узаланың» кол маадыры — Дерсуну ойнаар. Тыва артист кижиниң делегейге сурагжып бар чыдары ол, чүге дээрге бо кинонуң база бир кол тургузукчузу сураглыг япон кинорежиссер Акира Куросава болгай.

Бүгү-делегейнин театр хүнүн болгаш Совет Тываның 30 чыл болур оюн театр төлептиг үткүп турар. 38-ки сезонну А. Островскийниң «Дүмбей эзим», С. Сарыг-оолдуң «Хүннүң ыраажылары», А. Салынскийнин «Барабанчы кыс», Н. Анкиловтуң «Солдаттың кадайы» деп шиидери-биле ажытканын көрүкчүлер эки билир.

Театрның ийиги, үшкү салгалында боттарының хоочунарын солуур төлептиглер эвээш эвес. Ам ол эш-өөрүм дугайын какысы чугаалаайн. Ч. Мартай-оол, Л. Солун-оол, Р. Серен-оол, М. Дарый, М. Солун-оол театрның чогаалыкчы коллективинде төлептиг артистер. Ч. Мартай-оол көрүкчүлернин маңзашкынын, бүзүрелин, идегелин черле мегелевес боор дээрзинге чигзиниг турбас. Ол ам «Италияның човуланы» деп трагедияга Шаашкактың ролюн ойнаарыбиле белеткенип турар.

Бистиң театрывыс хөгжүмшин театры болгай. Сөөлгү үеде Монгуш Чаламба, Роза Серен-оол дээн ышкаш артистер хөгжүмнүг шиилерге удаа-дараа чедишкинниг ойнап турары сонуурганчыг болгаш өөрүнчүг. Амгы үеде тыва интеллигенция болгаш аныяктар дугайында К. Кудажының бижээни «Далай дүвүнде дангына» деп лириктиг, каттырынчыг шиизи черле солун. Ону кончуг солун болгаш тывынгыры-биле театрның кол режиссеру Сиин-оол Оюн тургузуп турар. Черле ынчаш К. Кудажы театрга быжынгыр шиилерни бижип, ону чонга бараалгатканы көрүкчүлернин кичээнгейнинн төвүнде. Авторнуң Саян далай дугайында шиизинде М. Чаламба биле Р. Серен-оол кол рольдарның ырларын күүседип турар. Р. Кенденбильдин музыказы-биле болур бо шии Совет Тываның 30 чылынга төлептиг белек болгаш бистиң аныяк артистеривистиң чедишкини болур дээрзинге идегээр бис.

Амгы үеде хоорайның-даа, кодээнин-даа көрүкчүлериниң негелдези улгаткан болгай, ынчангаш бистиң артистеривистиң болгаш театрның чогаалыкчы коллективинин улам шынарлыг, үре-түннелдиг ажылдаары негеттинип турар. Ынчангаш артист бүрүзү чогаалыкчы ёзу-биле ажылдап, бистиң үеже́лериви́стин чаа овур-хевирлерин чонга бараалгадыр дээш чаа-чаа дилээшкиннерни кылырын сорулга кылды́п салып турар.

Д. БАРЫНМАА.
артист.

ХООРАЙ, СУУРЛАРНЫ ЭРГИЙ

Республиканың хөгжүмшин театрының коллективи Театрның бүгү-делегей хүнүн күш-ажылчы белектер-биле уткуп турар. Афанасий Салынскийниң «Барабанчы кыс» деп шиизинде ойнап турар артистер республиканың барыкла бүгү районнарын эргээн. Олар сөөлгү үнүүшкүнүн Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтарының суурларындан эгелээнвер.

Эрткен неделяның эгезинде «Барабанчы кыстың» чарлалы Өвүр районнуң суурларынга көстүп келген. Малчын районнуң ажыл-ишчилери разведчик кыс Нила Снижконун дугайында шиини сонуургап, көдээ Культура бажыңнарынга адыш часкаашкыннары чаңгыланып, артистериниң удаа-дараа аалдан көөп турарын күзээн чугааларны көрүкчүлерден бо-ла дыңнап болур турган. Ол ышкаш ук шии Торгалыг суурга чеде бергеп турда, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Х. Конгар, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери Л. Солун-оол, А. Тавакай олар Торгалыг ортумак школазының өөреникчилери-биле солун ужуражылганы кылганнар. Ужуражылга сөөлүнде артистер өөреникчилериниң район көрүүдезинге көргүзер концертин көрүп, чамдык номерлерге хамаарыштыр ажыктыг сүмелерин бергилээн.

«Барабанчы кыс» деп шии бо хүннерде Улуг-Хем районнуң девискээрин эргип чоруп турар. Бо коллектив театрның шиилер бөлүктериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, бирги квартада чонга бараан болурунуң планын күүседип турар.

Казах чогаалчы Калтай Мухамеджановтуң «Шорум ыйнаан» деп каттырынчыг комедиязын бо хүннерде Эрзин, Тес-Хем районнарның суурларынга ойнаарын дозуп турар. Чаа шиини чөн улуу-биле сонуурган турар. Бо шиде хоочун артистер хамаарышкан рольдарын бедик мергежилдиг күүседип турарын көрүкчүлер эскерип, РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи К. Мунзукка, республиканың алдарлыг артистери М. Монгалбинге, С. Баирга, Б. Бады-Сагаанга, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы А. Лаптанга, артист Д. Дамба-Даржаага өөрүп четтириишкинин адыш часкаашкыннары-биле илередип турарлар.

Каттырынчыг казах шиини март 29, 31 хүннеринде найысылалдың чурттакчылары көөрлер.

БИСТИҢ КОРР.

Идам баштай берген

Республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң пыдыраачылары чемпионаттың чартынын ойнап доозупкан.

Чедиги салыгда Улуг-Хемниң башкызы Б. Дуюгбан механизатор О. Бегзи-биле (Чөөн-Хемчик) хайымнашкан. Дараазында хөлге ойнаан мөнгүн-тайгажылар Д. Ооржак биле А. Хомушку олардың салыы база дөн дооступ, чартык-чартык саннарны аразында үлешкеннер.

Чеди салыгның соонда дуржулгалыг бирги разрядчы С. Идам 6 санныг, маргылдаанын киржикчилерин баштай берген.

Д. САЛЧАК.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Өөнүг телекөргүзүг. Школачыларга «Костер». 14.05—Медзолер. 14.15—«Цирк оттары». 15.00—ССРЭ-ниң ЭА-ныҢ корреспондент кежигүнү В. Г. Афанасьев телекөрүкчүлериниң айтырыгларынга харыылап үр. 15.35—Күрүнеңниң Е. Вахтангов аттыг академиктиг театрының фильм-шиизи. А. Корнейчук. «Сеткилдиң тураскаалы». 17.10—17.20—Часпар. 17.20—Күрүнеңниң Е. Вахтангов аттыг академиктиг театрының фильм-шиизиниң уланчызы. «Сеткилдиң тураскаалы». 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 19.00—Уругларга. Мультфильм. 19.05—Телемедзолер. 19.15—Механизаторларның бүгү-ниити өөредилгеен. Бистиң рейдвис. 19.25 Телемедзолер. 19.40—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.45—«Чөөн-Казахстан областының уткуштур планы боттанышкында». Казахстанның КП-зының Чөөн-Казахстан обкомунуң бирги секретары А. К. Протозанов дамчыдылгада киржип турар. 20.30—Концерт. 20.45—Өөнүг телекөргүзүг. Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Чыл-даа четпээнде». 1-ги серия. 21.50—«Музыкантылар музыка дугайында». П. И. Чайковский. «Дөртку симфония». 22.50 — 23.00—Часпар. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАРТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Адыр, мана!» 9.40, 11.30 (Биче залга) «Даарта орай болур» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Али-Баба болгаш дөртен дээрбечилер» 8.40, «Ооллу капитан дижир турган» 10.00, 11.45, 14.00, «Демир маска» (2 серизы кады) 15.45, 18.20, 21.00 шактарда.

«КААА-ХЕМ»: «Ынчан-на Чок — деп, чаа аараанын мен» 11.00, 12.30, «Чурттаалга болгаш өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Валерий Чкалов» 11.30, 13.10, «Түңнел үндүргеш» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА «Баяа тажы» 12.00, 18.00 шактарда.

Чаа бараанар

Бистиң амыдыралывыска электроприборларның ижиге берген үезинден бээр шоолуг үр-даа болбаан. Ам чем сооду-кчузу, чуулда машинаазы, пылесос болгаш өске-даа хөй-хөй «электри-биле ажылдаар дузалакчылар» барык өг-бүле бүрүзүнде бар апарган. Бүдүрүлге черлери ол бараанарны бүдүрерин көвүдедирин үргүлчүлеп турган, оларның шынардаа, даштыкы хевир-даа талазы-биле эң бедик негелдеерге дүүшкен турарынче сагыш салып турар.

Чурттун бүдүрүлге черлериниң бүдүрүп эгелей берген чаа-чаа бараанварын СЭТА-ның корреспондентилериниң чугаалап турары мындыг:

ЛЕНИНАКАН. Амыдырал хандырылгазының электроприборларын кылыр заводтуң бүдүрүп эгелей берген, электри күжү-биле эът тыртар машиназының бир минутада тыртар эъди үш килограмм. Армениянның, РСФСР-ниң, Грузияның өг-бүле ээлериниң бо чыл сөөлзүрээже чедир алыр ындыг машиналары 10 мундан ажа бээр.

КИЕВ. «Точэлектроприбор» завод бо чылдың эгезинден бээр садыг четкизинге чаа хевирлиг кылдыр электрочүлүлге машиналары «Киевти» ийи чүс мунну бүдүрүп берген. Планда айытканындан 20 мун кылыг ажыг болганы ол.

Киевтин электрочүлүлге машиналары—чуртта эң чиик өртектиг. Оларның садып алыкчыларга үнелеткен талазы чүгле өртээнин чиигі эвес. «Точэлектроприбор» марка кончуг эки шынарлыг дээринин магадылалы болу берген. Ам ол бүдүрүлге чери бодунуң бүдүрүп турар чаа хевирлиг «Киев-4» машиназынга күрүнеңниң Шынар демдээн тыпсырынга ону белеткеп турар.

ГРОДНО. «Электроприбор» завод ажылгап шенээр кылдыр электри күжү-биле кофе хайындырар хөнектерни болгаш самоварларны бир мөөн бүдүрген.

Ол бүдүрүлге чери бо чылды сөөлзүредир кофе хайындырар 100 мун хөнекти болгаш 5 мун самоварны садыг четкизинге бүдүрүп бээр.

РИГА. «Страуме» завод чаарткан электроплиирлерни массалыг бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алган. Чаа илиир оон мурнундаазындан барык ийи катап чиик, бүдүжү эдилээринге эптиг, чараш хевирлиг.

Заводтуң конструкторлары биле технологтары чаа хевирнин база чеди янзы бараанын бүдүрүп үндүрер кылдыр белеткээн. Ажылаарынга эптии аажок, сава чуур «Страуме-3» машина магазиннерге удавас кирер.

Коллектив беш чылдың тодарадыкчы чылында электрохандырылга бараанарын бүдүрүп үндүрерин он хуу көвүдедир дээн. Ында ам бажың ээлериниң ажыл-ижин чиигедир он беш янзы аппаратты бүдүрер кылдыр белеткеп турар.

БАКУ. Бакуның электротехника үлешүрүнүң бүдүрүлге черлери ам дөрт янзы дүрген хөделип ажылдаар вентилятор челбиштерни, электри күжүбиле шиштээн эът быжырар хекерселдерни, хүндүскү дег чырыыр лампаларны болгаш өске-даа продукцияны чонга бүдүрүп берип турар. Азербайджанга беш чылдың дөртку чылында электрохандырылга бараанарын бүдүрери 1973 чылдаазындан барык үштүн бири кезээ хире көвүдээр.

ФРОНТУЧУ—ДАРГАН

Серге-Байыр Өргеович Куулар улуг-чаагай дуртсынныг кижи. Ол аныяанда мөге-даа чораан. Оон сеткили биче. Ажылдап турда, оон кызымаан кижи кайгаар. Тудуг тудуп, дарганнап эгелээнде, оон арыншырайы үүдеп өөрүшкүлүг апаар. Ажыл-ишчи кижини чон хүндүлевес аргажок.

Чөөн-Хемчиктиң «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажыл-ишчилери күш-ажылдың хоочунунга сеткил-сагыжының ханызындан чоргаарланып турар. Ол база ужур-уткалыг. Серге-Байыр Өргеович — Ада-чуртту Улуг дайынының киржикчизи, тыва эки турачыларның бирээзи.

Ол бодунуң чаңгыс черчурттуглары-биле кады фашистиг эжелекчилерге удур эрес-дидим демисежип турган. Кадыг-дошкун тулчуушкуннарның кандыг хүннери, дүннери, шактары турбады дээрил. Фашистиг эжелекчилер өлүмнүг холун сарбайтып алгаш, чүткүп турган. Ынчалза-даа тыва эки турачылар олардан сүртевээн. Маадырлыг Кызыл Шеригниң дайынчыларының дидим чүректери, дайзынны иөөр хөөн чок чоруу оларны улам сорук киирип турган.

Тыва эки турачылар төрээн Тываэзынга эзп келген. Серге-Байыр Өргеович Куулар Чыргакызынга келгеш, тургузукчу тайбың ишче кирген. Амыдыралды ол үнелеп билир. «Ак-көк дээривис аяс турар ужурлуг!» — деп, ол кажан-кеззэде бодап чоруур.

М. ЧАШ-ООЛ.

«Шыннның» материалдарының изи-биле

Кудук немешкен

Эрткен чылдың декабрь 20-де солунга «Эрзин суурда чаңгыс кудук» деп эгелиг шүгүмчүдел парлаттынган.

Ажылчы чоннар депутаттарының Эрзин кодээ Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы С. Чымбаның редакцияга дыңнатканы:

— Бүдүн суурнуң чурттакчылары чаңгыс кудуктан суглап, үр манажып, үе-шагын эрттирип, кышкы соокта бергедеп турганы шын. Январьда бир кудукту немештир назып, ажыглалда киирген. Амгы үеде чон ийи кудуктан суглап турар.

«Шокараңнааш кино»

Мындыг эгелиг чагаа 1973 чылдың № 252 солунунга парлаттынган. Ол-ла районнуң Мөрен суурунда кино механиги В. Седен, дузалакчызы Б. Согаа оларның орта кино үндүрбейн турарын ында шүгүмчүлээн.

Районнуң киночеткизиниң директору К. Хертектиң редакцияга харыылааны:

— Солунда парлаттынган материалдың фактыларының турганы шын. Ылаңгыя киномеханигиниң дузалакчызы Борис Согаа эзирип алгаш ажылдап турган, ону ажылдан үндүрген. Онаашкан ажылынга эз-харыысалга чогу дээш киномеханик Валерий Седенни шыңгыы сагындырган. Сөөлгү үеде чурттакчы чон чогуур үезинде шаптык чок кинолап турар.

Чагаа парлаттынмаза-даа

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

Ыраакы Кара-Хөлден редакцияга чагаа келген. Ында сес чыл школазында өөредилге-кижизидилге ажылының сулазын, школаның интернадында, столоваязында ажылдап турарларның аъш-чем, идик-хеп, одаар ыяш болгаш өске-даа школа херекселдери кажарлаар, ак сеткилдиг эвезин ол чагаада илереткен.

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары эш Д. Данзын-оолдуң биске дыңнатканы:

Материалды хынаан. Киргөн фактылар колдуунда шын болуп бадыткаттынган.

Райкүүскомнуң улус чырыдыышкын килдизилиң төлээлери школаның өөредилге-кижизидилге ажылында четпестерни эдери-биле баргаш, чамдык боттуг дузаны чедирген, байдалды эдериниң хуусаазын доктаадып, хемчеглерни ажылдап кылган.

Школаның ажыл-агый эргелекчизи В. Норбу, повары Ч. Чанзан оларны профэвилел кежигүннериниң ниити хуралынга чугаалажып, хемчег алган.

Суурда уруглар садының кижизидикчилериннен эгелээш оон эргелекчизинге чедир тускай ортумак эртемниг кадрларны тып, хандырарын районнуң улус өөредилге килдизинге дааскан.

«Лаа черле идегелдиг...»

— Магазин чордун бе, кожам?

— Ийе.

— Мынче хөй куспак сынмас чүүү садып алганың ол?

— Лаа-ла болгай! Керосин ыжынга пат ырма сынган. Лаадан дээре, оон идегелдиг чүве-даа чок хире-дир.

— Ол-даа чөп. Хөй келген ышкаш бе? Артпайн баарыйна мон!

Бо дээрге, Өвүр районда «Коммунизмче орук» колхозтуң төвү Арыг-Бажы суурнуң чурттакчыларының аразында чугаа-дыр. Суурда электри чырыы орта кышкастаандан бээр 3—4 ай чедиг турар. Ол дугайында чурттакчылардың хомудалдарынга колхоз баштаар чери мынчага дээр дорт харыылап берип чадашкан. Ылаңгыя суурнуң Кык, Октябрь кудумчуларында бажыңнарының чырыы чүгле кыза берген турар. Чурттакчылар кежээ апаарга-ла деп кыпсыр, лаа ажыглаар ужурга таваржып келген.

М. Эрес-оол.
Өвүр район.

* * *

Септелгеде... чаа тудуглар

Чаа ажыглалга кирген тудугну үш чыл эртпээнде капитал септелгеге кирбези билдингир. Ынчалза-даа бисте ол чүрүм сагыттынмастаан. Ону чамдык чижектерге бадыткап көрөзли.

1972 чылда Чыргаланды кодээ Совединиң күүскому чаа конторазыг апарган. Оон одалга системазын Самагалдайның септелге-тудуг участогунуң шынар чок кылганындан кыш ортузу четпейн чораан-да соокка шыдашпайн, чарлын чаптагылай берген. Күүском өөрүшкүзүн-даа орта билбейн чыда, колхоз конторазынче сынмарлаңзын кирер ужурга таварышкан. А эрткен чайын олар демги системаны катап кылырынга 600 рубльди немей чарыгдаар ужурга таварышкан! Ажыглалга тудугну хүлээп алырда чагыкчы эрецгейдээпиниң бак уржуу ындыг болган.

База бир чижек. Район төвүнүн чурттакчылары эрткен күзүн магалыг өөрүшкүлүг болуп, чаа туттунган Культура бажыңынга чединген. Ол ордуга хуралдап, кинолап, концерт көрүп турда (чылыгда аап) магалыг-ла! Ол магадаашкын соок дызырткайнып келирге, өжүп баткан. Ам аная кино көөр дээш чеде берген кижи соңгу үүкке барып ажылдаар дээн ышкаш кылдыр кеттинип албас болза хоржок, а оон ыңай залга олура чүгле кино эвес, харын-даа дээвир өттүр демги магалыг ордунуң крышазының калбак маңзаларын база чайлыг көрүп орар. Бо чылын оон «септелгезинге» Тес-Хем райкүүскомнуң культура килдизи күрүне хөренгизин чарыгдаар апаар.

«Тыва кодээ тудуг» трестдаа, районнуң удуртукчуларында мону эчизинге чедир хынаап, харыысалга чок кижилерниң уржуундан күрүненің хөренгизин артыкка чарыгдаар чорукту соксатса чогуур.

К. ОНДАР.
Тес-Хем район.

Кызылдың башкы училищези ук училищени доосканнарны кежээге чалап тур. Кежээ — марттың 28-те 19 шакта училищениң улуг залынга болур. Училищениң адрези: Кызыл, Колхозная кудумчузу, 56, автобус доктаар «Восток» дээр черден № 3, 14 автобустарга олурупкаш, школа-интернатка дүжер.

1974 чылдың март 30-де хүндүскүнүн 12 шакта Кызылда кодээниң № 3 ортумак профтехучилищезиниң сургуулдарының ада-иелериниң хуралы болурун чарлап тур. Хурал училищениң бодунга болур, адрес: Салчак Тока кудумчузу, № 14.

ДИРЕКЦИЯ.

СЭКП-ниң Эрзин райкому болгаш райкүүском республиканың хоочун юристериниң бирээзи, Ада-чуртту Улуг дайынының киржикчизи, СЭКП кежигүнү Михаил Халарбаевич КОНГАРНЫҢ үргүлчүлелдиг, аар аараанын соонда мөчээнин дыңнадып, оон өг-бүлезинге болгаш чоок кижилериниге ханы кажыдалын илередип тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амы-дырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетөөр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 647.

Тыва АССР ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1) ТС—00716